František Kocourek:

Ballada a romance v českém písemnictví.

Zvláštní otisk z VIII. výroční zprávy
c. k. vyšší reálky v Žižkově.

UB GIESSEN

60 573 611

Eo
26

V Žižkově 1911.

Nákladem vlastním. — Tiskli Lad. Štorkán a Al. Jaroš v Žižkově.

František Kocourek:

Ballady a romance

v českém písemnictví.

Zvláštní otisk z VIII. výroční zprávy

c. k. vyšší reálky v Žižkově.

Inv. Nr. 3312/63

V Žižkově 1911.

Nákladem vlastním. — Tiskli Lad. Štorkán a Al. Jaroš v Žižkově.

60. 573. 61/1

Ballada a romance v českém písemnictví.

Podává František Kocourek.

I.

Dříve než přikročíme k české balladě a romanci, povíme něco o *pojmu* a původu tohoto druhu básnického a všeobecně o celkovém jeho *vývoji*.

Potom načrtnouce si první neradostné počátky jejich v *Německu*, vylíčíme blahodárný účinek činnosti Percyho a Herdera, vlastně poesie lidové.

Pak si všimneme, hledíce zpět i k budoucnu, díla Bürgerova a poznáme letmo ostatní německé básníky, kteří měli vliv na naše ballady a romance.

Bude to dobrý a účelný úvod k poesii naší, nebude potřebí šířiti se o tom později, nanejvýše že naň pak poukážeme.

Od počátků prvního — rovněž neveselého — skládání ballad a romancí *u nás* a od doby další, ne o mnoho veselejší, přikročíme k dílu Jungmannovu až Čelakovského.

Odtud k Langrovi, Kalinovi; (v II. části) ke „Květu české ballady", k Erbenově „Kytici" a k vylíčení básnictví lidového. Zjistíce konečně, kam spěje poesie Hálkova a Nerudova; Vrchlického až Macharova a Bezručova, pak slovenská: skončíme po odbočce o hudební stránce ballad a romancí svou pout pohledem na poesii dnů našich.

Celkový pohled na ballady a romance: na jejich pojem, vznik a rozvoj.

Aesthetikové, literární historikové a poetiky s obtížemi vymezují často pojem ballady a romance. Rozpaků těchto v Čechách vzpomíná také Schulz.

Jsou různé odstíny až i odpory u těchto i u filologů.

Chevalier ve svém pojednání — Zur Poetik der Ballade — dosvědčuje to citováním různých mínění.

Sám uvádí, že jest nejisto, zda dala název balladě italská balláta (taneční píseň) nebo keltské gwaelawd, pojmenování to epické písně ve 14. století nejdříve v Anglii a pak ve Skotsku.

Sulzer má za to, že dostala své jméno od Italů, od tance (balle), bylat to píseň při tanci zpívaná.

Hense naproti tomu praví, že poznáním Old heroic ballads a Bürgerovou balladou obdržela ballada smysl, čerpaný z podstaty ballady anglicko-skotské a že italská ballada nemá nic společného s německou.

Uhland užívá tohoto cizího slova, aby jím označil lidové písně, obsahující pověsti z doby, kdy pohanství bylo přemoženo křesťanstvím.

Praví:

„Balladen hiessen zunächst die schottischen und englischen Sagenlieder aus der mittleren Zeit, welche zu den nordischen dieser Periode so nahe Beziehungen darbieten, und das Wort ist durch jene zu einem allgemein verständlichen Kunstausdruck, zur Bezeichnung von Sagenliedern in der Weise der nördlichen Völker geworden."

Lucae („Zur Geschichte der deutschen Balladendichtung") se vyjadřuje:

„Die Spanier erst nannten eine bestimmte Gattung der Volksdichtung, das erzählende Lied, Romanze, im Gegensatz zur Hofdichtung; in anderen Ländern war dieselbe Sache unter anderen Namen vorhanden. Das Tanzlied, ballade, hat erst in England, wohin das Wort von Frankreich eingeführt würde, die Bedeutung wie Romanze erhalten, zuerst war es allgemein „Lied". Das 1573 in einer Bibel gedruckte hohe Lied heisst „The ballet of Ballets Salomon".

Uvádí přirovnání romance k světlé růži, ballady k růži tmavé.

V Německu, jak později ukážeme, byly nejdříve známy španělské a francouzské romance epického obsahu; proto dojímavé nebo děsivé písně lidové podobného obsahu tímto jménem byly nazvány. Jak vidno, romance a ballada byla tedy synonyma. Jméno romance přišlo do Německa z jihu, jméno ballada z Anglie do Německa — do Anglie z Francie a Italie.

Hellinghans (Balladen deutscher Dichter) odvozuje název „ballada" z gwaelawd, čímž staří Britové označovali své lidové písně.

G. Bonet Maurys zase z románského „ballada" a praví ve svém díle „Bürger a anglický původ ballady", že balladu lze nalézti po prvé u Dante; značí původně taneční píseň a jest novorománskou specialitou.

Na britské půdě pod královnou Alžbětou byla v nejlepším květu; v 17. století dožila se úpadku a zneuznání až opět zvítězivši umělecký vkus kolem 18. století jí dopomohl k vládě a uznání.

Jaroslav Vrchlický ve svém úvodě ke „Kytce ballad, romancí a legend" (cit. str. 7.) praví:

Filologicky ovšem ukazuje slovo ballada k italskému ballata od ballare (tančiti), ale nesmíme zapomenouti, představovaný a tancem a mimikou prováděný děj (hlavně milostného obsahu) byl zajisté vždy epický".

Holzhausen v pojednání „Ballade bis Bürger" také odvozuje jméno ballady od ballata, jakž slula v starší italštině taneční píseň — srov. italské ballo, španělské bayle, francouzské bal = tanec; rovněž dokonce i menší báseň na způsob madrigalu v určité formě rhytmické; v tomto smyslu dosud se užívá výrazu ballata.

Holzhausen, který řeší otázku charakteristiky ballady a romance tím, že na severu mu slují určité lyricko-epické básně balladami, na jihu romancemi (jak se obšírněji dozvíme později), uvádí jako zvláštnost, že severská poesie obdržela dle této etymologie jméno z jihu. I popisuje pout tohoto názvu z italské domoviny do Francie, odkudž přišla s Normany do Anglie; zde se stala názvem pro píseň taneční, zapudivši domácí název pro ni lai nebo lay, a doplníme, jako ve Španělsku byla romancí každá píseň lidová, tak zde se nazývala balladou.

Bylo to označení lyricko-epických písní anglosaského národa proti domovské poesii normanské.

Minstrells zvali se pěvci ballad; později, za úpadku lidové poesie, bylo toto pojmenování stejného významu s Bänkelsängery, jarmarečními zpěváky.

Josef Jungmann ve své „Slovesnosti" (II. vydání) takto definuje:

„Ballada je fantastická romance, a má její pravidla až na rozdíl fantastického. Jest buď opravdová, buď veselá." (Str. 153.)

A o romanci (143):

„Romance jest dle formy epická báseň: obsah její jest lyricky provedená situací života, kteráž může býti opravdová až k tragickému, nebo veselá až ke komickému, pročež všecky esthetické motivy připouští, jakož jich umyšlený celkový dojem žádá. Jednotlivé duchojemné situace hrdinného života jsou látkou opravdové, jednotlivé: veselé situace života, vůbec látkou veselé romance."

A v poznámce dodává: „Takové situace jsou též v hrdinném životě řeckém a římském, ale lyricko-epický způsob jim neznám byl".

„Situace je romanci potřebná, pouhý výraz citu není dostatečen."

„Ráz mluvy jest přirozený," pokračuje Jungmann, „jako prostonárodní bez horování lyrického, ale také vždy ze života samého."

„Někteří dělají rozdíl mezi balladou a romancí, tak že první opravdové, druhá veselé látky obsahuje; ale lépe jméno ballada zůstaviti básním fantastickým, lyricko-epickým. Ballada vlastně jest báseň při tanci zpívaná, potom rozličně brána".

Vrchlický (cit. XII.) praví:

„Nechť i poetiky přisuzují romanci ráz lyrický, nelze si ji mysliti přece bez pevného zárodku epického. Jméno samo ukazuje k původu jižnímu, v oblasti a končiny národů románských."

Z těchto ukázek je zřejma kolísavost; a přirozeně.

„Ale jedno vždy lze konstatovati: vznik a rozvoj básnických, po ruce známých příkladů. Velké epos, které se vyhranilo proudem celého rozvoje kulturního, zapustilo brzo různé odnože své, zbarvilo je dle povahy národů, kterými se bralo, i prostředím kultury jejich, prosáklé zvyky, tradicemi a temperamentem jejich, rozdělilo se v tři dosti znatelné haluze: ballady, romance a legendy." (J. Vrchlický tamže.)

Sledujme nyní autora tohoto v podstatných rysech dále: Člověk bájil a tedy básnil od jakživa. Zhustil city lyrické v epické prvky a tu již vypravoval Zesiloval jisté stránky svých pomyslů, jiné seslaboval a rovnal, krátce tvořil. To jest asi podstata. A forma? Ta souvisí zase s jinými činiteli: na zemi, vzduchu, jejž dýchal, na prostředí, v němž se pohyboval a v němž utkvěl tradicí, zvykem, vychováním. Odtud si vysvětlíme, že táž událost jinak byla zbásněna na severu v mlhách a jinak na slunném jihu. Totéž je i při hudbě, malířství a jiných projevech duše. Tvoření lidu bylo neuvědomělé, nesoustavné.

Vlastně ne lidu, jako v umělé poesii jednotlivců, jen že jejich jména jsou nám neznáma.

A jak řečeno, budou lidové básnické plody severu jiné než jihu, třebas by tutéž látku opěvovaly. A jako na této je zřejmý vliv prostředí — tak i na poesii umělé a jejích pěstitelích.

Živel lyrický a epický se promísí a má v balladě a romanci střídavě převahu.

I když vzniká píseň z nálady lyrické, vždy třeba je epického zárodku, ať již je v převaze kterýkoliv živel. „Toť ten nukleus celku. Ať se chvěje v prvotním tvaru jen zdánlivě rozpoznán, ať se hraní v klassické tvary obou genrů, býti zde musí, aby vznikla převahou svou čistě epická skladba, kterou zveme romancí či balladou, skoro víc dle místního neb zemského zabarvení." (Vrchlický z. VI., VII.)

Proto lze redukovati každou psanou balladu na píseň, prostou, lidovou píseň, jaké jsou ve sbírkách anglických, skotských, španělských i u prostonárodních českých ballad. Na severu více je mlh a stínů, proto také básně jsou mlhavé, neurčité, i dikce jejich; na jihu více slunce a jasu, tedy poesie jasnější, dikce ostře vyhraněná, určitější.

Vše jako v mlhách vyrůstá do neurčita a zvětšuje se, stává se mystickým a tajemným; oživují se a rozohňují mythické a mythologické představy a síly přírodní, objevují se a činně v děj zasahují bytosti nadpřirozené, mrtví duchové, ďáblové, božstva veliká i malá. V anglických i dánských balladách tančí pan Olaf s vodními ženkami, ve skotské zardousi elf princeznu, sladkou hudbou přilákanou. V dánské je velmi mnoho sujetů vodnických; najdeme je i v českých, zvláště u Erbena a Nerudy. V Kalinově „Kšaftu" vstane z rakve umrlec, trestaje tak nelidského syna. V Erbenových balladách převládají živly mythologické. U Nerudy v „Balladě zimní" oživují oběšenci, u Quise v „Pekelném žaltáři" najdeme všeliké pekelníky. Ve Freiligrathově „Pomstě květin" vystupují duchové z květu natrhané kytice. Jinde se dějí divy, situacemi přímo podmíněné. Dnes v mnohé z toho nevěříme, ale jak mocně na nás působí víra dítěte a účinek její v Nerudově „Balladě horské"! Jindy bez nadpřirozených sil, příšer a divů osud sám rozhodne — na př. v Nerudově „Balladě helgolandské" tragicky: mořský lupič chytí a nevěda záhubě ponechá vlastního zetě!

O romanci mnoho již nového nelze říci. — Na modrém, veselém jihu, kde je proti severu více jasu a ostrého světla, má vše jasné, ostře vyhráněné kontury, takže je zde méně neurčitosti a rozptýlenosti, méně lyrismu a vše promítnuto ve zřetelné příběhy. — Španělské romancero jest kolébkou širšího epického a souvisí s epickými rhapsodiemi starých. — Jsme tedy blízko bohatýrského eposu. — Rov-

něž kroniky fabulistů francouzských a vlašských jdou těsně vedle romancera. Právem tedy bylo řečeno, že místo, podnebí a národ básnící ji dali svůj ráz, pečeť i jméno. — Bylo-li však mluveno o slunném jihu, není tím řečeno, že i obsah romancí je vždy slunný, rozmarný. — Jen k formě, dikci, k zřetelnosti a určitosti bylo tím poukázáno. — Nezadají příšerností a krutostí mnohdy balladám. — Tvářnost romance je daleko měnlivější, nežli její severní sestry, ballady, jakž poznáváme z líčení jejího od vydavatele španělského romancera, Eugenia de Ochea: „Romance je schopna všech odstínů, všech citů a všech situaci života lidského. Hned se zvedá k pravému tónu epickému, hned obléká si kothurn tragický, někdy vydechuje akcenty smutné a rozrývající, z duše v bolest pohroužené se derouci; na to vyjadřuje něžné veselí a tichý klid milujících, pak zas tlumočí nářky nevinné pastýřky a v posled kvílí nad křehkostí lidskou, hřímá s Juvenalem proti nectestem a vysmívá se slabostem lidským s Martialem."

Uslyševše různé hlasy o pojmu ballady a romance, poslechneme i hlas P. Holzhausenův, poněvadž nás zajímá zvláštním výhledem k balladě a romanci německé. Ballada a romance jsou dle něho moderní, nebo aspoň ne přes středověk sahající druhy básnické. Ve svých základních rysech odnášejí se na onu velmi starou všeobecnou formu poesie, která, odpovídajíc živému způsobu ústního podání, podává událost se silnými subjektivními přídavky a s vkládáním vlastních projevů mínění. Takový vypravovatel při živém ději mnohé nepoví, nýbrž jen v rychlosti gesty naznačí a vynechá různá spojení, jako „praví," „řekl", „tázal se" a pod. To již ukazuje na podstatu dramatické poesie; vypravování a dialog se stávají v ústech jeho dramatickými. Na tento druh básnický měl vliv v zemích křesťanských romantický živel středověku, vykrystalisoval se ve formu ballady a romance, ve své nejstarší však všeobecné podobě jest dítětem universa a nalezneme jej v národní poesii téměř u všech národů, jakž nás aspoň pohledem naučil takto kosmopoliticky pozorovati poesii geniální Herder.

„Die ältesten rhapsodien, aus denen der Homer zusammengefügt ist, waren solche romanzen, freilich durch den objektiven geist des altertums schon durchaus in die epik gedrängt; eine solche romance ist das lied von Hildebrand und Hadubrand, aus solchem ist das Niebelungenlied zusammengefügt, von solcher art sind die volkslieder der Slaven, die stimmungsreichen lieder z. b. der Serben, ja selbst unter so wilden völkern wie den Kurden gibt es derartige romanzen in dem weiteren skinne." (Holzhausen, c. 129. n.)*)

Toto básnictví i za doby úpadku poesie umělé epické i lyrické na konci středověku kvetlo; z polí a lesů zněly písně, jež lehce aforisticky, prochvěny lyrikou, vypravovaly události a často živým pojetím neznámých skladatelů působily dramaticky. Ovšem tyto křesťanské písně měly již jiný ráz než pohanské.

Opět se dovídáme, že romance obdržela své jméno ze španělské lingua romanza, nářečí lidového, povstalého z latiny. A tak nesprávně nazývaly se všecky písně v tomto nářečí složené

*) Substantiva v němčině druhdy se píší malým písmenem (v latince).

romancemi. Název ballada dostal se do Německa, jakž bylo uvedeno, teprve sbírkou Percyho. Lidové ballady kvetly a žily zde již dříve, jen že méně děsivé, a jako naše české, více na cit působice, než hrůzou a děsem na fantasii. Tyto písně umlkly více méně ve století sedmnáctém, a ballada ožila teprve v balladě umělé.

Tato asi bude míti za účel, působiti na moderní čtenáře tímže způsobem analogicky tak, jako působila ballada lidová na prostou mysl prostých posluchačů a z větší části také naši. Nyní se pokusíme opět o bližší vyjádření pojmu ballady a romance, a učiníme tak slovy P. Holzhausenovými (c. str. 136):

„Die Kunstballade und romanze ... ist ein episch-lyrisches gedicht, welches ergreifende ereignisse mit oft dramatischer unmittelbarkeit darstellt, entweder mehr in dem aforistischen, düstern colorit des nordischen volksliedes — und dann ist es eine kunstballade im engeren sinne, oder in dem helleren ideal-plastischen gewande der südlichen romanze — und dann ist sie eine eigentliche kunstromanze."

Často však básníci nečiní rozdílu mezi oběma.

Nám zamlouvá se hlavně Uhland a Holzhausen a níže uvedený Šalda, Jaroslav Vlček a Bartoš. Romancí nazveme tedy u nás báseň, podobnou výše uvedeným romancím španělským, a balladou báseň, podobnou balladám staroskotským.

Bude nutno ovšem jednou u nás provésti revisi poesie, abychom věděli, které básně právem máme nazývati balladami a romancemi.

Šalda v Ottově Slovníku praví:

„Romance sluje kratší epická báseň, která jednotlivý, zvláště vášnivý a cit vzněcující moment dějového pásma nebo kruhu patheticky vyzdvihuje a znázorňuje. V dnešním smyslu slova romance stýká se úzce s balladou."

Srovnej též další vývody jeho o romanci a Hanušovy o balladě v Ottově Slovníku.

Jaroslav Vlček ve svých citov. „Dějinách" str. 220 uvádí:

„Vyřkneme-li dnes slovo ballada (nebo i romance, někteří básníci i theoretikové nečiní v tom rozdílu), tane nám na mysli takový poetický skvost, jako je na př. prostonárodní „Osiřelo dítě", nebo Čelakovského „Toman a lesní panna", nebo celá Erbenova „Kytice", nebo kusy Nerudovy, anebo Bürgerova „Lenora", Goethův „Erlkönig" a podobné skladby typické. Dnešní ballada znamená nám, jak to duchaplně pointoval maďarský esthetik, „tragédii vypravovanou ve formě písně", tedy jaksi všecky tři druhy básnické v jedné umělecké slitině. Takovou umělá ballada stala se však teprve koncem minulého století vlivem Percyho, Herdera, Bürgera."

Fr. Bartoš v zajímavém pojednání (v cit. Národních písních moravských, str. XIII.) na příklad takto uvažuje při rozboru ballady „Kačenka na hrázi":

„Tak představil nám básník v pravdě geniální skutek dívčin v básnickém osvětlení tragické viny, kteráž jsouc odčiněna smrtí její, působí očistu vzbuzených vášní bázně a soustrasti *jako pravá tragoedie*. Dívce této, ana tu stojí před námi jako nějaká antická heroina, vě-

nujme plnou svou zaslouženou sympathii. Jak bídným, opovrženým jeví se nám proti ni podlý, ničemný její svůdce, jenž mínil penězi nahraditi nenahraditelnou ztrátu zeleného vínku!

A jako svým *účinem* ballada naše se podobá tragoedii, tak i v *básnické úpravě* vnějšího děje můžeme stopovati jednotlivé momenty děje tragického. Máme tu exposici (vražda a její prozrazení), další rozvoj děje (nález smrti), krisi (ortel dívčin nad zrádným milencem), peripetii (odmítnutí nabídky katovy), zvláště pak překvapující katastrofu, důstojnou věru básníka velikého (mravní poprava svůdcova). Dramatického života, jako všem našim balladám, dodává, že se tu co nejméně vypravuje, nýbrž jedná, pročež se napořád užívá dialogu . . ."

K dramatu přirovnávají poesii tuto i mnozí jini badatelé. „*Shakespeares Tragoedien sind Balladen*" H. Benzmann, Das literarische Echo VIII., 1905—6, str. 1434). Srovn. W. v. Scholz, Ballade und Drama (Zukunft, 49, str. 131). Víme o původu Shakespearova Krále Leara, naopak Uhlandův „Des Sängers Fluch" vznikl z práce, již chtěl míti Uhland dramatem.*) „Nejedna ballada chová v sobě námět pro celé drama." (Vrchlický, cit. VII.) — Opravdu, v mnohých těchto básních lidových i umělých — jako v onom lískovém ořechu z pohádky skrývá se nádherný oděv — žijí svého druhu dramata a tragoedie, jaké dosud v dramatické poesii naší se nezrodily. Nepochybujeme o příštím *vlivu jejich na naše drama.*

*

Než přistoupíme k našim balladám a romancím (kterýžto druh poesie právě jsme charakterisovali), pohlédneme do jiných zemí a do doby dřívější. Jak uvidíme, naši první balladisté napodobili s počátku, co bylo již jinde, a přirozeně, jakž se často dělo a děje, dle sousedního Německa, které zase se obohacovalo ze zemí jiných. Dlužno jen dodati, že poměrně se příliš neopozdili za svými vzory.

Vzniklat touha a snaha, obohatiti a okvětniti domácími i cizími vděky poesie domáci luhy literatury naší dosti brzo po době počátku a rozkvétání tohoto druhu poesie v Německu.

Práce té se podjali zejménaa V. Thám, Puchmajer a jiní. Kromě Polska bylo tedy Německo posledním přístavem, odkud vzali naši balladisté odjinud do Němec přišlé i původní vzory.

Romance v Německu do Herdera. Osvětlíme-li tedy aspoň poněkud nejen poslední prameny, z nichž naši básníci čerpali, ale i celý *vývoj* tohoto druhu poetického v Německu, poznáme tím vliv jiných zemí na Německo a vliv jeho, a tak i oněch zemí na nás; uvidíme původní kořeny i šťávy, z nichž tak utěšeně vzrostl a rozkvetl tento druh básnický. Čerpati budeme hlavně z práce Holzhausenovy. Zde i dočísti se lze *literatury.*

---

*) Viz O. F. Watzel v „Jahresbericht für neuere deutsche Literaturgesch." XVI. str. 671.

Obšírně vypsána je v citovaném pojednání Chevalierově, zvláště ve svazku I.

Holzhausen ukazuje, jak rozvoj umělé ballady německé šel paralelně s rozvojem klassické literatury vůbec. Dělí proto dějiny německé ballady a romance *v pět epoch*, jež odpovídají hlavním epochám novější německé literatury i celku; o nich pak postupně ve své práci jedná. Jsou to epochy:

1. Ballada za doby znovuzrození německé literatury, specificky tak zvaná romance Gleimova a „bänkelsängerů".
2. Ballada doby geniů, theoreticky zastoupená Herderem, prakticky Bürgerem.
3. Ballada klassicismu: Göthe, Schiller.
4. Ballada romantiků a Uhlandova.
5. Ballada doby nové s četnými a různými jejími pěstiteli.

První dvě doby jsou také pro první dějiny naší ballady a romance zvláště důležité. Pro další rozvoj epocha třetí až pátá: jsou tam jména: Göthe, Schiller, Uhland, Heine a jiní.

Romance Gleimova a „bänkelsängerů".

Prvním básníkem německých romancí byl *J. Gleim*. Vyšly r. 1756. Poznal je v cizině u Španěla Gongory a Francouze Moncrifa. — Litovati jest, že: 1. Gleim si vzal za vzor tyto básníky, 2. že naši první veršovci ballad a romancí napodobili Gleima, hlavu německých anakreontiků. — Prospěje nám, uvedeme-li si karakteristiku doby té, jak je líčena Jaroslavem Vlčkem v První novočeské škole básnické (str. 73 n.). „Duch XVIII. století" — čteme tam — „byl rozbíravý a ironický: analysou, negací a posměškem odstraňoval překážky názoru „osvícenského". *Posměškem* jemným a bodavým, i hrubým a pádným encyklopaedisté vládli jako zbraní nejvydatnější; a bujně kvetl i v konversaci společenské. — Hrabě Shaftesbury posměškem doporučoval vykořeňovati pověry a falešná náboženství; virtuos posměchu byl Voltaire a Wieland od mistra anglického i francouzského zdědil umění ironisovati bohatou měrou." A přechází ke Gleimovi: „Duchem tím byli odchováni také *němečtí anakreontikové*. Jejich hlava, Gleim, ohlížeje se po vzorech drobné epiky, sáhl právě po takových, kteří opěvaný předmět ironisovali. To byli Španěl Don Luis de Gongora y Argote, šlechtic z Cordovy a kaplan královský (1561—1627), a Francouz François Aug. Paradies de Moncrif, Pařižan a „lecteur de la reine". Tedy ti, o nichž jsme již mluvili. Načrtneme si stručně po této všeobecné karakteristice doby jejich literární profily, abychom tak lépe poznali Gleima a pak i české napodobitele. — Jednu větu však ještě předem z Vlčka (č. 75) uvedeme: *„Němec je hrubší než Španěl a Francouz a Čech zase triválnější než Němec„*.

Gongora žil v době, v níž vládl zvláštní nabubřelý, fantastický směr, jenž vyšel z Italie, opanoval téměř všechny evropské národy a vyvolal marinismus, euphuismus a j. Ve Španělsku holdovali směru tomu conceptionisté a culturisté. Vůdcem kulturistů byl jako zakladatel toho směru právě Gongora. Aby své poesii dal vznešenější nátěr a podléhaje vlivu a módě doby, vypěstoval zvláštní šroubovaný sloh, estilo culto. Byl charakteristický neobvyklým slovosledem a nemírným hromaděním cizích slov; styl ten nazýval se gongorismem. — Této manýry Gleim nenapodobil, což jest pro německé — a nepřímo i české — romance a ballady výhodné. Naopak byly to prostší a průhlednější práce

Gongorovy, jež Gleim s počátku napodobil; ale zkazil je jinak: svým názorem, že romance musí býti zcela burleskně parodistická.

F. A. Paradies de Monerif stal se tvůrcem, lépe řečeno křisitelem romance ve Francii, jak jím byl Gleim v Německu. Starofrancouzské romance nebyly tak četné jako starošpanělské, a rovněž jest hlavním motivem jejich rytířskost, čest a láska. V novofrancouzských umělých bylo mnoho bombastu. Francouzi jsou mistry romance lyrické podobné chansonu, jenž bývá provázen lehkými melodiemi a liší se od chansonu tím, že přece jen v ní tušíme v pozadí děj, událost, jež vyvolává náladu. — Tyto romance Monerif hojně vzdělával a se zdarem. Kromě toho sepsal dvě delší romance jakoby v manýře Gleimově.

Parodičnosti v těchto romancích dosáhl pathosem nad přirozenost stupňovaným, který známou úzkou hranici mezi vznešeným a směšným překročí a tak působí komicky. Tuto tragikomičnost ovívala však graciesní ironie, již Gleim vymýtil nebo zkarikoval a sevšednil.

Toho důkazem jest první romance Gleimova a zároveň jediná podle Monerifa. — Jest to přímé napodobení Monerifovy romance „Les constantes amours" strofy za strofou, jenže z 29 strof originálu učinil 35, rozumí se, že ne na prospěch poesie.

Poněvadž Gleimovskou poetiku ballady a romance přenášeli do naší literatury nejen veršovci, již nedovedli původně veršovati, nýbrž jen nešťastně napodobit, ale i na př. Hněvkovský, jenž chtěl přece býti původním, tu nemůžeme býti v pochybnostech o Gleimově vlivu na první dobu naší ballady a romance. Ani Herder a Bürger, jak poznáme, nedovedli se vymaniti z jeho vlivu a vlastně ani později nepřestali míti o něm lichotivé smýšlení!

Nadpis romance dle Monerifa napodobené zní již jarmarečně: „Traurige und betrübte Folge der schändlichen Effersucht, wie auch heilsamer Unterricht, dass Eltern, die ihre Kinder lieben, sie zu keiner Heirath zwingen, sondern ihnen freien Willen lassen sollen, enthalten in der Geschichte Herrn Isaac Veltens, der sich am 11ten April 1756 zu Berlin eigenhändig umgebracht, nachdem er seine getreue Ehegattin Marianne und derselben unschuldigen Liebhaber jämmerlich ermordet."

Romance Gleimova začíná: die eh' ist für uns arme sünder
ein marterstand!
drum, eltern, zwingt doch keine kinder
ins eheband!

Tato morální úvaha, jež jest „ideí" básně, je demonstrována na slečně Marianně, která má ráda Leandra. — Matka přinuří ji, vzíti si bohatého „pana Veltena" a milenci dokáže podvodně, že ho dcera její zradila. — Po pěti letech přijde do domácnosti Veltenových klenotník; muž chce způsobiti ženě radost a řekne jí, aby si něco vybrala, on že musí jíti na hon. Kupec — bývalý milenec její — se prozradí, kdo je.

„Nun steht er mit zitternden geberden der kaufmann da,
voll furcht gehasst zu werden, die jetzt ihn sah.
Weil statt der rosen seiner wangen ein langer bart
herabging und wie er vergangen gesehen ward!

To asi nejlépe charakterisuje Gleima: jak líčí duševní hnutí milence, jenž spatří po dlouhé době dívku svou jako vdanou ženu. Marianne rozhodne, že se musí rozejíti na vždy. Jen slovo jediné chce ještě slyšet poslušný milý a odcházeje podává jí ruku. V tom však vejde muž (z honu již! u Monerifa jen odešel něco si vyřídit k soudu), a zabije pro to podání rukou oba dva a sebe též. —

Závěrem básně jest tato morálka:

Beim hören dieser mordgeschichte sieht jeder mann
mit lieblich freundlichem gesichte sein weibchen an
und denkt: wenn ichs einmal so fände, so dächt ich nun,
sie geben sich ja nur die hände, das lass sie tun!

Tuto *morálku* našel Gleim rovněž u Moncrifa a přijal za důležitou *součást romance.* Co nedobroty navyváděla pak tato ve skládání romancí! — Bylať často přilepena tam, kam se nejméně hodila, a mnohdy vlastně se vyráběly celé romance jen z ní.

Tato první německá romance byla ceněna co nejvíce a platila až do let sedmdesátých za vzor ryzí, naivní a zdařilé romance. Ještě něco zavedl touto básní Gleim do německé a jiných literatur — *pastýřská*, řecko-francouzská *jména.* Leander je jedno z nich. Jiná taková jsou: Damis, Lilla, Amaryllis, Dafne, Damon, Ismena, Chloé a j., jež se pak v české poesii jmenují Jely a Lily, Mariny a Evinky. Podobné jsou obě ostatní romance. — Nadpisy jejich jsou ovšem zase téže manýry: „Wundervolle doch wahrhafte Abenteuer — Herrn Schout by Nacht, Cornelius von der Tyt, vornehmen Bürgers und Gastwirths, im Wallfisch zu Hamburk, wie er solche seinen Gästen selbst erzählet. Aus seiner holländischen Mundart in hochdeutsche reime treulich übersetzt", má nadpis jedna z nich a jedná o dobrodružství holandského námořníka. Třetí — historie o vraždě s motivem žárlivosti s nadpisem nikterak kratším.

Od roku 1756 Gleim umlkl na dlouho jako skladatel romancí, ač se mu dostalo tolik uznání a chvály. R. 1771 se jeho lyra opět ozvala, ale jinak. Byla to dle tehdejší módy *pastýřská píseň* ve formě romancí. Jarmareční tón zde již vymizel; za to převládá přesládlé a změkčilé blouznění o lásce a přátelství. R. 1777 vydal Gleim novou sbírku romancí. V ní vyšly: „Romanzen nach Gongora". Jsou tři: „Der schöne Bräutigam" (Todas las obras de Don Luis de Gongora, Madrid 1654, str. 123), „Der gute Tag" (tamtéž 84) a „Die zeit" (tamtéž 117).

Počínal si v nich svým známým způsobem: jemnou milostnou romanci rozvodnil, dal jiný sprostší rámec a pod. — Jsou bez myšlének, za to formou svižné a ohebné. Zapadly v zapomenutí, ale dříve byly velmi oblíbeny a napodobeny. Měly svůj význam. Gleimem byly uvedeny romance do Němec, změnily povahy francouzských vzorů, chansonům se blížících. Dobrý vliv na vzrůst umělé romance a ballady *písně lidové.* I to cítil Gleim a snažil se těžiti z nich pro svou poesii; jenže neměl šťastné ruky; nečerpal ze zřídel čistých, jak svou jemnou duši učinil Herder; ozývají se u něho výstřelky poesie lidové, nejokatější, nejstrakatější barvy její, písně „křiklavě dojímavé".

Poslechněme Gleima samého, jak smýšlí o svých romancích — ozvěnu nalezneme pak u našich prvních básníků: „Je öfter dieser versuch (nämlich spanische und francözische romanzen ins Deutsche zu übertragen) *von den rühmlichen virtuosen mit stäben* in der hand künftig gesungen wird, desto mehr wird mann dem verfasser glauben, dass er die rechte sprache dieser spielart getroffen habe."

Chtěl tedy zlepšiti *jarmareční písně.* Všímaje si těchto písní lidových, které jemu poeticky cítícímu přece stačiti nemohly, zpracoval je ironicky. Jarmarečním zpěvákům bylo od posluchačů věřeno, kdyby byly ty jejich historie sebe strašnější; vzdělané obecenstvo potřebovalo něco jiného, jako Gleim sám: tedy ironisoval. Našel totéž i u svých vzorů Gongory a Moncrifa, ač jemněji si počínajících; měl proto za správné, přiblížiti se k podstatě a duši romance, poesii názorům a pochopení obyčejných vrstev lidových blízkou a pro vzdělanější pu-

blikum zironisovanou. Sel vlastně hledat na pole poesie lidové, nedovedl však rozeznati pravé a obrozující od bylí; trhal a často sel takové květy, jež nebyly poli tomu na prospěch. A tak blízko byl!

Význačné je, že Gleim se bál prudkých vášní, tragických bojů, utrpení a otřesů; jiný úkol přisuzoval své poesii. — Praví o sobě: „Der verfasser fand in einem uralten lehrbuche den namen und nachher in einem französischen Dichter, dem Moncrif, die Sache. Die erregung starker leidenschaften, dachte er, ist der menschlichen geselschaft schädlich, meine romanzen sollen nur *sanfte erregen;* so entstanden die seinigen und waren in unserer sprache die ersten."

*

Po Gleimovi přišlo něco horšího. Houf *napodobitelů*, kteří se přidrželi jen stránek nejkřiklavějších. *Romance a jarmareční píseň bylo jim totéž.* Parodovali i travestovali.

Gleim rovněž nepochopil vzorů svých a pokazil je: ale v nástupcích Gleimových těžko i Gleima poznat, tolik je u nich hrubosti, vulgárnosti, dryáčnictví. Nadpisy jsou ještě delší, morálka nepodařenější atd. Prvním z těch, kteří horlivě i Gleima i Francouze napodobili, byl *Löwen.* Jeho kredo poetické poznáme z vydání „Romancí" z r. 1762; mají motto: quis talia fando temperet a lacrimis? s titulním obrázkem, jak jarmareční zpěvák, „virtuos s dlouhou tyčí" shluknutému posluchačstvu přednáší své historie o mordech. — Hlavním pramenem byl Francouz „Recueil" sv. I. Pro něj a většinu autorů této doby je charakteristická báseň „An eines Freundes Hochzeitsfeste", jež končí:

„Bleibt nur im sturm und sonnenscheine
einander treu
und macht, dass euere ehe keine
romanze sei.

Romance jeho jsou hrubě jarmareční.

Sem patří částečně též *Raspe.* Romance *Schiebelerovy* mají podobnou cenu jako Löwenovy; pro literárního historika jsou však zajímavy i jinak: vztahem jejich k *opeře* a ke *klassické mythologii.* Schiebeler první zavádí romanci do opery a travestuje klassickou mythologii. První věc svědčí pro zpěvnost romance, druhá — travestování — vyplývá ze všeobecného názoru na romanci.

Sem patří též *Geissler* a mnoho jiných básníků, které po většině nalezneme ve sbírce „*Romanzen der Deutschen*" (první část vyšla 1774 a druhá 1778 v Lipsku). Zřejmé jest napodobení Recueila. Ač druhý díl vyšel 1778, tedy již v době, kdy Herder působil a vydal své „Volkslieder", přece vydavatel Hirschfeld svým výběrem tkvěl téměř docela ještě ve smutné epoše, jíž se dosud zabýváme. Mluví proto zjev, že, ač Bürger už vydal znamenité své ballady, Hirschfeld vybral z něho dvě menší romance a sice „Roberta" a „Bruder Graurock", a potom hlavně práce nenadaných jeho stopovatelů Bergera, Schinka a j.

Z Gleimovců je zde Michaelis, z Bardů Denis, Kretschman a j. Byli i mezi nimi lidé jemného vzdělání literárního. Nejvíce *zaráží* kromě Schiebelera i Löwena jména Bürgera, Höltyho a Gottera, jež patří již k přechodní periodě. — Hölty, jehož tak rádi četli i napodobili naši básníci, byl jinak básník jemných tónů, melancholický pěvec, rád na hřbitovech dlící; ani on nevyhnul se osudu této doby. Soudí: „Mir kommt ein Balladensänger wie *ein Harlekin oder wie ein Mensch mit einem Raritätenkasten vor.*" Druhého z nich, Gottera, jmenuje Koberstein vedle Bürgera jako básníka, který znamená přechod z bur-

lesklní romance a ballady k ušlechtilejší, lidově pojaté a zpracované. on však tkví, jak bylo řečeno, ponejvíce v názorech Gleimových; kde zazněla jeho lyra jinak, soudí Koberstein, stalo se tak bezděčně.

*

Herder a Bürger.

Těmito dvěma muži je ukončena první doba německé romance. — A kdo pomáhal k *obratu?* Která nová jména? Či kritika a theorie? Už jsme uváděli jména přechodní, vytkli jsme poměr Gotterův a Bürgerův k době této a k následující. Tedy nikdo nový. — A ještě podivnější je, že mezi nimi byli svou theorií, jíž tak odporovala prakse, Schiebeler a Raspe. Schiebeler dokazoval v pojednání o španělské poesii, že z jejích romancí nelze dovoditi nutnost burlesknosti a tragikomičnosti pro romance.

A Raspe, mluvě o Percyho sbírce ballad, poukazuje na ně jako na pravou, vzornou studnici nevyčerpatelné poesie pro romance a ballady a zamítá historie o mordech. Také Sulzer (Theorie, IV., 160 n.) radí ke studiu minulých naivních a romantických dob a nesouhlasí s rázem romancí jen burleskním. Tedy nestal se obrat najednou — jako v ničem; byl zde vývoj, na štěstí Herderem velmi uspíšený.

*

Byl to již práh lepší doby. Herder byl muž, jenž srdcem si osvítil pravou cestu; on kriticky, theoreticky i prakticky a účinně, protože s láskou a porozuměním, zahnal poslední chmury, o nichž jsme mluvili, a všemi silami pracuje nebo povzbuzuje, prospěl lepší budoucnosti této poesie. V téže době žil také básník, značící úplný obrat k lepšímu, *Bürger*, o němž pověděno bude souhrnně Nežli o obou mužích, o jejich významu si nejnutnější povíme, předešleme ještě, že oba také částečně vězeli v době staré: Herderovi se líbily skladby Gleimovy jako pravé poetické, a Bürger občas zapadá také svým tvořením do proudů starých. —

Hlavní zásluha a význam Herderův je, že *ozářil krásy poesie lidové*, ba takřka ji objevil. Více o tom lze se dočísti u Heyma: Herders Leben. My přihlížeti budeme k romanci a balladám. A později při sledování vlivu Herderova na českou poesii si vliv ten některými rysy doplníme. —

Již ve Fragmentech upozornil Herder na lidovou poesii. — V téže asi době byly přeloženy do němčiny „Ossian" a brzo na to *Percyho „Reliquies of Ancient English Poetry"*; obě tato díla měla na Herdera veliký vliv, zvláště sbírka Percyho. Tu jest třeba znáti vývoj ballady v Anglii. — Učiníme tak zde pro spojitost a se zřením k balladě a romanci německé i české. Rozptýleně jsme již na některé rysy ballad těch ukázali. —

Budiž poukázáno na Quisův úvod ke Staroskotským baladám. (Světová knihovna č. 173.) Ze studie této aspoň některé znaky ballady a j. poznámky uvedeme. „Stará skotská ballada lidová", jako každá lidová píseň, povstala zároveň se svým nápěvem. Jako zpěvy srbských slepců při guslích byla tato zpívána za průvodu harfy a to od potulných lidových pěvců minstrelů, zároveň skladatelů těchto ballad. Látkou jejich byly vítězné boje nebo staré nordické báje, jež civilisace a křesťanství víc a více měnily.

„Tragika a humor se satirou a vše, co leží mezi tím, nalézá zde plný výraz." (S. 4.) Jejich hlavní cena leží v jejich dramatičnosti; nejen obsahem, ale i dialogem. Nyní Quis dotýká se něčeho, co některé poetiky mívají za podstatný ráz ballad: temnosti, mlhavosti a tajem-

nosti děje. „Děj bývá pouze naznačen a zůstaveno mnoho domyslu. Ale bylo by snad omylem, prohlašovati to za zvláštnost ballady, vyžadující jakéhos tajemného pološera; věc tu lze ve velmi četných případech vysvětliti jednak těsností formy, jednak tím, že pěvec u svých vrstevníků předpokládal, že znají událost, již opěval; když tato klesla v nepaměť, stala se ovšem píseň, jež ji opěvala, temnou. Konečně, a to měrou dosti značnou, přispívají k této zatemnělosti četné mezery, povstalé časem v balladách těchto vypadnutím jednotlivých veršů neb i celých slok, nebo zase odpory, vzniklé změnami, jež se v tyto, jak přirozeno, vloudily staletou tradicí. Ale jest pravda, že právě v této zatmělosti leží část kouzla, jímž tyto zpěvy na nás působí. (C. s. 4.)

Vzpomínáme si tu na zajímavou báseň národní z konce 14. století, *píseň o usmrcení Stemberka* od měšťanů mělnických. Připomíná na mnohá místa — refrainy, závěry a pod. — ze staroskotských ballad (Jung Waters a j.). — Myslím, že ji právem můžeme nazvati balladou, ale zároveň vidíme, jak jsou si ballada a romance mnohdy příbuzny, přečteme-li si romance španělské a aesthetiky, na př. Šaldu o romanci v Ottově Slovníku. — Oživla mi při zmínce o mlhavosti a mezerách — a zvláště při čtení a poslouchání překrásných ballad moravských a staroskotských. Hlavně však vyrůstal v mysli Bezruč, jeho poměr k mlhavosti, fragmentárnosti, technice ballad. Vzpomeňme Maryčky Magdónovy a balladickým duchem obestřené básně o prostém člověku v Krásném poli, Já!

Představme si k tomu ještě, že by píseň o Štemberkovi, o Maryčce Magdónově, Setkání a j. a j. četli či poslouchali cizinci, na př. Angličané, Němci. —

Jistě by mnohé (i to mlhavé, jména atd.) mělo pro ně zvláštní půvab a působilo na ně podobně, jako na nás zmíněné písně staroskotské. —

Další kouzlo jejich jest naivní bezprostřednost, kterou se tu pronášejí původní prvotní city, jež tvoří nejhlubší vrstvu lidské podstaty a jsou proto všelidské. Později civilisací, křesťanstvím a j. vlivy nastal jejich *úpadek* — zvláště když lyrika vytlačovala epiku. — Bylo tomu tak již za dob Shakespearových — a v XVII. a XVIII. stol. se z ní staly jarmareční písně, neméně hrubé oněch, jež jsme poznali v Německu. Tak se vedlo i jejich skladatelům a pěvcům, minstrellům, a privilegované stavy jejich klesaly postupně až tam, že Alžběta vydala nařízení, trestati je jako tuláky. — Ale právě písně žily v srdcích i v ústech lidu, zase jako v Německu. I v Anglii však se nasytili pseudoklassicismu a ohlíželi se po poesii ušlechtilejší. — Počali si zapisovati lidové písně, které byly i ve sbírkách otiskovány, ale nekriticky. XVIII. století bylo úrodnější a věcnější. První správnější sbírku vydal James Watson r. 1706; od té doby bylo vydáno více sbírek, jež však nerozčeřily stavu literatury, až Tomáše Percyho (*1728, †1811), biskupa Dromorského a básníka sbírka již vzpomenutá „Reliquies of Ancient English Poetry".

Důraz položen na *starobylost jejich, ne na lidovost;* jsouť zde též Chaucer, Earl of Rivers, Jakub V., ba i Mulet a dvě španělské romance: „Gentle River, gentle River" a „Almanzor and Zayda". — Percy z velikého materiálu rukopisného vybral jen 43 ballady, změnil je dle svého, přepracoval, některé úryvky doplnil a tak roku 1765 u Dodsleye v Londýně vytiskl, takže daleko má sbírka jeho do vydání kritického. Percy v úvodě se snaží omluviti vydání své sbírky, tak špatný kurs měla tehdy ballada a romance vlivem jarmareční poesie. Proto v čas, úrodně a vítězně vpadla v tyto poměry sbírka jeho. Žíznilať již srdce a mysli po svěžích zdrojích poesie, a té bylo v této sbírce velmi mnoho. — A právě Herder to byl, jenž měl jimi vypráhlé luhy německé poesie zavlažiti.

Jaké požehnání přinesla sbírka Percyho! Vzpomeňme jen v Anglii Burnsa, Waltera Scotta a Byrona! V Německu vydal překlad čelných těchto ballad r. 1777 A. F. Ursinus: „Balladen und Lieder altenglischer und altschottischer Dichtungsart". R. 1778—1779 vydány Herderem překlady dalších ballad, jež J. Müller nazval později „*Stimmen der Völker in Liedern*". O vlivu jejich na Bürgera, Goethe a j. později.

Herder hledal již dříve zdroj pravé poesie v *písni lidové*. Po sbírce Percyho byl ještě více ve své víře utvrzen, ba viděl *jen* v lidové poesii pravou poesii, pobádaje básníky k studiu i sbírkám písní těch. R. 1773 vytiskl pojednání „Über Ossian und die Lieder alter Völker". Zde vyložil literárně vzdělané třídě po léta cítěné názory své o lidové poesii a po dvoustoletém zneuznání pomohl jí k zasloužené úctě a lásce... Vycházeje z Ossiana, soudí Herder, že u původního, přirozeného národa vyjádření vnitřního cítění lpí na zevnějším, smyslném, ve formě, zvuku, tónu, melodii. Čím divočejší národ, tím volnější, prudčí, smyslnější. Pak jedná o dramatičnosti poesie té a kreslí neumělkovanou, nezkaženou fantasii a působivost, zdánlivou nesouvislost její. Potom podává ukázky a přechází přímo ku romanci. Želí, že tuto ryzí poesii snížili k roli úzce komické a dobrodružné. A velebí při tom „Mariannu" Gleimovu, káraje nerozumné napodobitele jeho! — Všecky ty romance jsou mu na jedno kopyto a robeny proti povaze jejich, tak že nezbude pomalu nic z té doby cenného než romance Gleimovy.

Takto ukázal Herder podstatu a vonné kvítí poesie lidové a potíral býlí a otravnost poesie jarmareční. — Jen ještě k této úvaze a mnoholeté jeho činnosti bylo třeba vydati nějaké umělecké illustrace, jimiž byly jeho „Volkslieder". Ale Herden váhal. R. 1777 uveřejnil v Ursinově sbírce překlad několika ballad a v „Deutsches Museum" pojednání „Von Ähnlichkeit der mittleren englischen und deutschen Dichtkunst". Zde poprvé užívá Herder pojmenování „ballada" místo dřívějšího „romance" podle anglické epické písně lidové, zatlačiv takto na nějakou dobu v pozadí „romanci".

R. 1778—1779 vyšly konečně „Volkslieder", jimiž Herder stal se Němcům i nám druhým Percym. Řekli jsme, jak uměl se pohroužit v cizí myšlení, srůsti s ním a vydati plody těchto duševních, citových spojení. — Tak se stalo v nejkrásnější míře i zde. — Po celém světě sbíral kvítí poetické, jen aby ukázal krásnou přirozenost lidové balady. Bylo jen třeba pěstitele kvítí tohoto, aby obohatil umělými krásami záhony těchto druhů poesie (Goethe zatím lidovou poesii studoval).

*

V té době zrálo k tomu již nitro nešťastného a šťastného básníka a člověka, *Bürgera* — vlastní úrodou, i oseto setbou Herderovou, jenž sám řekl o sobě, že není básníkem. „Die Dichtkunst in der und für die er lebte, war seine unglückliche Liebe". (Heinemann, Deutsche Dichtung 1910. Str. 114.)

Bürger. Již jeho mládí bylo zaplaveno dojmy a obrazy romantické krajiny harcké, starých hradů, divokých houštin a pohádkami a pověstmi venkovského lidu. Později naň působila bible, písně lidové, Ossian a Shakespeare, nejvíce však Percy. — Jak v životě, tak i v balladách jeho není pravidelného vývoje: jednou dosáhne štěstí a vrcholu a opět řítí se zpět. S počátku nevěděl, jak zřejmo z listu Boiovi, „ob der ballade die scherzhafte und romanze die rührende erzählung des volksliedes nennen sollte oder umgekehrt." Tkvěl ještě zcela v manýře Gleimově a vždy u něho i po dokonalých pracích tato stará láska propukla, takže mezi hodně jarmarečními písněmi — čteme právě u něho romanci se všemi nectnostmi výše vylíčenými. A zároveň v té době tvořil novou *balladu* (tak budeme nyní říkati) „*Lenore*", již se stal slavným básníkem a reformátorem romance.

a tím i ballady. — Píše Boiovi: „Ich habe eine herrliche Romanzengeschichte aus einer uralten Ballade aufgestöbert." To bylo r. 1773. Našel tehdy náhodou asi jednotlivá slova v lidové staré písni, pátral dále a něco málo získal ze zpěvu staré domácí služky Kristiny. Jsou to slova: „Der mond der scheint so helle, die toten reiten schnelle." A několik slov rozhovoru: „Graut liebchen auch vor toten? Wie sollte mir grauen? Ich bin ja bei dir", a jen neurčitý, necelý obsah písně lidové. Jinak je báseň jeho původní invencí, formou, zpracováním.

Nejdůležitější pro nás je, že sáhl, jako náš Erben „Svatebními košilemi", do kruhu lidových pověstí, jež nacházíme ve všech zemích, u všech národů. Všeobecně rozšířená látka hlásá toto: Vřelého, pravého cítění, pevných svazků lidských nezruší ani smrt. — Taková byla také píseň lidová, jíž vzal za základ k „Lenoře" Bürger; kromě ní působily naň i ballady z Percyho. — Básník měl zajištěnu popularitu už tím, že vzal za základ tak všeobecnou pravdu lidskou a z blízka se lidí dotýkající. Není vznešenějšího thematu nad smrt a otázku, rozloučeni-li jsou jí lidé na věky, zvláště osoby sobě nejbližší: děti a rodiče, nejčastěji však a tragicky v balladách (i v „Lenoře") láskou pohlavní spiatí, muž a žena, milý a milá.

Druhá zásluha Bürgerova je, že *první* balladu prohloubil, povznesl a osvobodil od znesvěcovatelů. — Měl jak s látkou i s pojetím jejím štěstí. Poznalť „Fliegende Blätter von deutscher Art und Kunst", jimiž, co v něm spalo, hlasitě se rozezvučelo. Co tušil, uznával nyní vědomě a domníval se, že „Lenora" bude do jisté míry odpovídati učení Herderovu. — Dramatický děj vášnivé básně jest nám znám. Prvá tato pravá ballada umělá vzbudila velikou zálibu pro poesii ballad a romancí vůbec. (Podrobně o vděčné látce této a vlivu Bürgerovu na naši poesii jedná Dr. M. Hýsek ve „Filolog. Listech" v 35. ročn., 3., 4. a 5. seš.: Ohlasy Bürgerovy v české literatuře V. Ohlasy „Lenory". [Na str. 110. uvádí V. Bleyera, jenž tvrdí, že na Bürgera do r. 1777 neměl vlivu Percy.]).

Nemůžeme se zdržeti u jednotlivých jeho prací. Jeví se v nich tu zájem pro krásnou poesii lidovou, jindy zase překvapí nás tón jarmareční. Kromě umělecké formy a předností již uvedených vzpomenouti dlužno jeho *humoru* a vtipu. Jednou z pochybených prací jest „Lenardo und Blondine", jež pak našla houf neobratných napodobitelů. — „Das Lied vom braven Mann" a „Die Kuh" mají děj ze života skutečného, a třebas první z nich utkvěla na půl cestě k balladě, vzpomínáme jí proto, že probudila v mnohých básnících touhu básniti ballady a romance. „Bruder Graurock und die Pilgerin" zpracovány jsou dle sbírky Percyho, totiž dle písně „The friar of orders Gray"; o osudech jejích u nás uslyšíme později. Doslovným zpracováním anglické písně Child Waters je „Graf Walter". Pěkným zpracováním a rozšířením jest „Entführung" (1777) dle anglického The Child of Ell. Hrubý tón má první pokus a zpracování látky humoristické, ballada „Frau Schnips" dle „The wanton wife of Bath".

Velmi vděčnou a rozšířenou látku: pomocí si z tísně zodpověděním určitých otázek, zpracoval se zdarem v balladě „Der Kaiser und der Abt", zase dle ballady ze sbírky Percyho „King John and the abbot of Canterbury".

Nejvíce prožitého vložil v balladu „Des Pfarrers Tochter von Taubenhain".

Po „Lenoře" největší balladou jeho jest báseň po leta pracovaná „Der wilde Jäger". Chtěl, aby mu byla „Lenora" *měsícem* a tato báseň *sluncem*. Divoký lovec odpovídá rovněž četným pověstem a fantasii lidové. — Epické a lyrické živly ballady jsou zde mistrně sloučeny v celek.

Bürger obor látek pro tento druh poesie rozšířil, odkájeje se vzory domácí poesie lidové, psané i slyšené, i anglické, zvláště z Percyho.

Vše to v sebe přijme, ale bohatěji zpracuje, takže na konec jako tvůrce mohutných ballad, bohatě architektonicky stavěných, sloučí v nich všecky tři elementy epické, lyrické a dramatické.

Jsou v nich postavy z masa a krve, individualistické charaktery a — opět po prvé snaha: balladou vyjádřiti *ideu*. Dialogy v řeči mistrně ovládané jsou výtečné, jenže zle se vede někdy nervům z barev příliš křiklavých, líčících scény nejděsnější.

Bürger svou prací a básnickým darem získal balladě a romanci *mnoho pěstitelů*, kteří kráčeli hlavně po cestách jeho, zdárně i bez výsledku.

Fr. L. Stollberg snažil se ho napodobiti ve vážné rýtířské balladě, a celý Hain v Gotingách řídil se vzory Bürgerovými. Hölty, Müller, Jung, Stilling a j.

Hlavní zásluha jeho o balladu a romanci je, že způsobil jejich universálnost co do látky a zpracování; u nás to budeme moci říci teprve u Nerudy a Vrchlického.

A pokračovali dále nebo zároveň rostli Goethe, Schiller, Uhland, Heine a j., z nichž tolik bylo u nás, zvláště v počátcích, čerpáno.

*

Goethe, Schiller, Uhland: Bylo řečeno, že Bürger ve svých baladách naivní představu lidovou podržel, ale musil se pro stavbu svých velikých ballad vzdáti zpěvné formy písně.

Po Bürgerovi v přilnutí k písni lidové nacházíme *Goethe* — ale často naivní představu lidovou v baladách svých opustil a přiblížil se představám a názorům lidí vzdělaných.

Za to je často srostlý s kvítím poesie lidové formou a zpěvností; některé plody tyto jen přebásnil.

Goethovy ballady jsou obyčejně jen scény; bezmocní podléhají mohutným mocnostem přírodním, jako v baladách „Der Fischer", „Der König von Thule", „Erlkönig" a j. — Ostatní o Goethovi si doplníme při Čelakovském a jinde.

Schiller provedl úplně to, co Bürger sice již činil, ale s menším zdarem: vdechl do ballad idee novodobé (mravní a pod.). — Ještě je třeba poznamenati, že volí mnoho látky starověké.

Máme-li na mysli zvláště rok ballad 1797 („*Balladenjahr*"), vzpomeneme, jak oba básníci na sebe působili.

„Die Balladen des jungen Goethe, wie Der Fischer, Der Erlkönig, Der ungetreue Knabe, Der König von Thule kommen unmittelbar aus dem Herzen des Dichters, sind für Gestalten im Drama gedichtet, wirken ergreifend durch das, was sie schildern oder durch die Stimmung, die sie hervorzaubern, und ahmen die natürliche, Kunstlose Sprache des Volkes nach, die einfache sangbare Form des Volksliedes. Aber die Balladen, die unter Schillers Einfluss entstanden sind, wie der Zauberlehrling, Der Schatzgräber und die Bajadere, Die Braut von Korinth, sind in kunstreicher Sprache und kunstvollen Metren geschrieben; nicht vom Dichter erlebt, ... sondern zu einem äusseren Zweck gedichtet, vertreten sie eine Idee."

„Wertvoller war der Einfluss Goethes auf Schillers Dichtung. Schiller verliess das Reich des abstrakten Gedankens; .... Daher in seinen damals gedichteten Romanzen wie Der Handschuh, Der Ring des Polykrates, Ritter Toggenburg, Die Kraniche des Ibykus, Der Gang nach dem Eisenhammer, Der Kamf mit dem Drachen und die Bürgschaft .... diese sinnlich gegenständliche Darstellung, diese Naturwahrheit. Die Idee ist immer noch Hauptsache, auch sind die Charaktere um ihrentwillen da, aber sie wird doch nicht gepredigt, sondern wir erleben ihre Richtigkeit und Wahrheit. Der Idealist Schiller wird hier fast zum Realisten, der Realist Goethe fast Ideendichter." (Cituji ze spisu: Karl Heine-

mann: Die deutsche Dichtung. Grundriss der deutschen Literaturgeschichte. Lipsko 1910. (V pěkné vazbě je za jednu marku. Bezděčně si čtenář přeje, aby v podobné úpravě a ceně pro lid vyšla u nás Literatura česká.)

Schiller toho roku píše Goethovi: „Sie gewähren mir immer mehr die Tendenz ab, vom Allgemeinen zum Individuellen zu gehen und führen mich umgekehrt von einzelnen Fällen zu grossen Gesetzen."

A Schiller Goethovi: „Sie haben mich vor der allzu strengen Beobachtung der äusseren Dinge und ihrer Verhältnisse auf mich selbst zurückgeführt, Sie haben mich die Vielseitigkeit des inneren Menschen mit mehr Billigkeit anzuschauen gelehrt." „Objekt a subjekt podali si ruce."

Romantikové napodobí spíše Bürgera, volíce si látky rytířské, středověké s nestvůrami a strašidly. U Bürgera bylo však vše realisticke a živé, u těchto je mdlá romantika, vše přehnané, neuvěřitelné. Mnozí z nich (F. W. Schlegel, Tieck, Arnim, Brentano, Fouqué a j.) žili ve Vídni a tak mohli míti vliv i na naše básníky, kteří je hojně překládali.

Této nejasné romantiky zbavil balladu Uhland, blízký Bürgerovi; ovšem jemu se šlo již lépe, když mu vyšlapal cestu Bürger. Studoval rovněž poesii lidovou, pověsti, pohádky a pod.

V jeho balladách, podobně jako v Schillerových, stojí v popředí charaktery, ale ne jako u Schillera nositelé jistých idejí, než jsou zde samy pro sebe. Také on, jako Goethe a Schiller, byl hojně překládán a napodoben.

Po těchto básnících pokoušel se o tento druh poesie téměř každý básník. Jmenujme si zde pro úplnost jen Kernera a Schwaba, Chamisso, Freiligratha a Jiřicha Heine, jenž vynikl specificky romancemi (die Grenadiere, Belsazar).

O moderní balladě německé jedná zvláště jmenovaný Hans Benzmann.

Česká ballada a romance.

Národní obrození: doba a literatura.

Od Herdera a Bürgera, jimž dějiny našich ballad a romancí vlastně začínají, mohli bychom hned přejíti k básním našim. Bude však potřebi podívati se na tehdejší a poněkud i dřívější stav naší literatury.

(Více o tom vypravují: Vlček, První novočeská škola básnická. Literatura česká XIX. stol. Díl I.: Jakubec: Obrození myšlenkové jinde a u nás. Josefinismus. Nedostatky české literatury národní. Jan Máchal (tamže), Počátky novočeského veršování. Vlček, Dějiny literatury české. (Hlava 4. a 6.), Hanuš, Bílý Fr., F. V. Krejčí, Salda a j., jak je uvedeno v Literatuře.)

Osvícenství. Jsouce u české ballady a romance, jsme téměř u prvního novověkého básnictví a tím blíže nového života národního. Poznáme spojitost.

Zachytíme si dobu slovy prvního českého balladisty Hněvkovského, tím nám bude vše pochopitelnější, jak náklonnost k balladám, tak i na př. Hněvkovský sám. V době té bylo vzdělání školské nepatrné, lid poroben duševně i hmotně; zastrašen nejen

pány Franci, ale i pověrečnou literaturou, všude líčící hrůzy a obludy a nejen je kladoucí na svět onen, než i na tento.

Hněvkovský takto vypravuje:

„Když jsem v roce 1782 do Prahy na studie uveden byl, vypadalo to tam jaksi temně; v každém pošmourném domě strašilo. Toho času jezdíval ještě v noci po ulicích bezhlavý muž; nalézaly se tam často poutnice, co se na Hradčanech pro výstrahu Drahomířina propadnutí vroucně modlily, vídali se mnozí venkovníci, co pouť na Vyšehrad k spatření sochy od zlého ducha z Říma unesené vykonávali. Tenkrát také při každé příležitosti na sta povídek o černokněžníku doktorovi Faustovi, co tam všecko kutil, se slýchalo: jak se dával ďasy vozit a j. . . ., ukazovalo se chatrné stavení u prostřed Uhelného trhu, kde bydlil a kouzla tropil; mnohé se také o Sirkové ulici, kde ještě sirný zápach zaváněl, pak o ďáblovu a Sixovu domu, co tam prováděl, vypravovalo. To vše potvrzovaly překupnice, které se na své prababy jako očité svědky odvolávaly. Toto všecko jsem já upřímně věřil. Když jsem však z mudrckých škol vystoupil, kteréž co zdroj vzdělání za nejblaženější života svého páčím, patřilo se tam již *jasné rozednění*, k čemuž s katheder hlásaný jasný rozum a ryzí pravda, jakož i množství osvěcujících knih z ručky do ručky podávaných přispělo. Tímto *duševním pokrmem* národní duch posilněn, počal se z věkovité ochablosti křísiti a celý okříval; i znamenalo se, co národ skrze dvě století všecko prospal a jak ve vzdělanosti proti jiným národům evropským po zadu zůstával. Tuť se navracela jeho pružnost a pud jej podjal, za druhými národy chvátati." —

„Jasné rozednění" způsobil tedy „duševní pokrm". Byla to emancipace ducha lidského v Evropě, jejíž proud k nám přišel ze západu; volnost vědeckého badání a snášelivost náboženská. To přivodilo u nás znovuzrození v poslední třetině 18. století, zaplašujíc onu porobu národní, hmotnou i duševní.

Hlavním činitelem, často z důvodů politických, byl císař Josef II.; jsme v osvícenské době josefinské.

Doba tato měla však též vlivy škodlivé.

Nebylo šetřeno individuality národní, uniformoval se život duševní. Střízlivý, praktický rozum opanoval pole; — jemné kouzlo umění je tím zapuzováno a rozptylováno.

Ještě na jedno je třeba poukázati při našich buditelích-veršovcích že vznikla doba *germanisační*. Proti té byli nuceni národové, tedy i náš, chopiti se zbraně kulturní: tisku, literatury. Nejúčinnější zbraní k zapuzení jednostrannosti osvícenské byla *poesie*. Ale u nás dosud kvetla až na verše, o nichž bude učiněna zmínka, jen v básnictví lidovém. Druhou polovici 18. století ovládá snaha vědecká, učené badání.

Proto zůstalo písemnictví naše daleko za literaturami jinými. A když se objevila poesie, nebyla ideově obrněná a dobyvačná. Bylo to jen hovění papírové anakreontice, galantnímu módnímu směru, jinde již dávno odloženému.

Ještě jest vzpomenouti Josefova patentu o svobodě tisku (1781). Tisk byl svoboden, tím k nám volně vproudila literatura evropská, světová, dotud z Rakouska vypuzovaná.

„Vznikaly odborné i zábavné časopisy a almanachy ... a valem rostlo literární obecenstvo ... Patent josefinský uvolnil českou soutěž v moderní produkci literární." (Vlček, Dějiny literatury 141.)

To vše osvobozuje též český verš, ale zatím jen mdlými ohlasy módní poesie již zaniklé, ne tvůrčí silou, ne ohlasem uměleckých niter. Do rámce doby přiléhá spíše neuvědomělým protestem proti střízlivému osvícenství a přimknutím se k ostatní práci buditelské. Je snaha dokázat, „že se v naší mateřské řeči, na způsob jiných jazyků básniti i zpívati může" (Thám), touha, získat národu intelligenci, podobně jako v Německu.

České verše do Puchmajera. České verše nebyly psány teprve v době tereziánské a josefinské, byl stálý *vývoj všech zjevů života národního* — a to se obráží i v literatuře. — Jinak bychom musili při našem obrození věřit v zázraky, jako činí literární historikové pojungmannovští. Spíše s Jungmannem budeme pojímat dobu tuto jako přirozený vývoj, uvolněním lidského myšlení a nadšenou prací podepřený a uspíšený.

O literatuře i o době se dočteme v c. Dějinách Jaroslava Vlčka v II., 1. části, zvl. VIII. na str. 76 n. (o poesii ovčácké, o rýmování pernikářském), na str. 115. n. (o veršovcích protestantských mezi uherskými Slováky) atd.

Souvisle o novějších výzkumech v literární historii české vykládal pan prof. Vlček v dubnu t. r. v Klementinu v kursech pro středoškolské učitelstvo. Uvedeme jen podle něho, že i za doby protireformační (třeba i tajně, v Sasku) se u nás tiskem ozvaly ohlasy všech proudů z Evropy —

Novou dobu u nás nezačneme politickým mezníkem, rokem 1774, nýbrž vidíme, že se připravuje po celé století osmnácté všemi směry, tedy i *veršováním*. Jsou to verše rodiny Volných, jejíž členové byli dědičnými šafáři nebo vrchními ovčáky. Tak vydali r. 1710 bratří Volných, Lukáš a Václav, vřelé veršování jako dík císařům Leopoldovi a Josefu I., že stav ovčácký prohlásili poctivým. Jsou to počátky českého verše, bojující o emancipaci celého stavu.

Ještě více se líbily verše syna Lukáše Volného, Jiřího. Jest v nich nábožensky snášelivý, stará se o sociální poměry a pokrok stavu selského vůbec. Tím je veršovcem novověkým. Po něm uvedeme Hugolina Gavloviče, jenž didakticky líčí život vážný i veselý; vrchol požitku vidí ve vzdělání a duševním žití. R. 1756—7 vydal Gleim, jak jsme se zmínili, Preussische Kriegslieder, Grenadierlieder. — Byly u nás čteny. Ohlas český jsou verše z r. 1757, Diarium, útočící proti veršům Gleimovým. Dále zpěvy Vavákovy, zvláště o bitvě u Křečhoře. Pak se hlásí ve verších studenti a professoři zásluhou Schönfelda, professora poesie a Cornovy, professora rhetoriky na staroměstském gymnasiu. Schönfeld se jeví přítelem prvních pokusů o české veršování. Nás za-

jimají dvě knížky z r. 1775: seskupeni jsou zde professoři a studenti, překládající eklogy Vergiliovy. V I. professoři Vykysalý a Kurka, v II., oba jmenovaní a Štimpfl, Táborský a Dvořák, tedy celkem pět. Dalších veršů od nich nečteme: jsou první organisací českých veršovců. Uváděje i jiné verše: 1768 Sborniky; Matěje Bodo, evang. faráře, sbírku písní a zvl. jeho „Poutníka" z r. 1782; dále pokračovatele a soka Vavákova J. Bláhu s písněmi (o čihařích, o pozdvižení selském) a „Naučedlním", v němž chválí selský stav („všichni lidé táhnou potravu ze stavu selského"): dokresluje takto Jaroslav Vlček obraz veršování českého před polovicí 18. stol. i doby další; ukazuje na rok 1785, na druhou tedy novočeskou, nám již dobře známou sbírku „Básní v řeči vázané", vydané Thámem v podobě oblíbených tehdy almanachů a rozeznává nyní tři organisace básnické: I. Schönfeldovu 1875, II. Thámovu 1885, III. Puchmajerovu 1895. Ballad a romancí jsme neobjevili nikde, ani v prvních těchto dvou sbírkách. Z doby starší máme některé historické písně příbuzné obsahem balladám, na př. žalozpěv o smrti pana Viléma Zajíce, píseň o smrti krále Jana („Klimberče mladý, pravi t krátce") a o Bočkovi z Kunštátu. (Popsal ji J. Jireček v Sitzungsberichte der k. k. böhm. Gesellsch. der Wissensch. 1880, XVII.) Verše předchozí, zvláště Thámův almanach z r. 1885, upravovaly cestu básnickému spolku, v jehož čele stál J. A. Puchmajer. —

První novočeská škola básnická.

Thámova sbírka chtěla ukázati Čechům i Němcům, že jsme nebyli a nejsme kulturně tak chudí, jak se za to má. Uměleckého fondu neměla však ani družina Puchmajerova; ač obsahově a vzory svými o mnoho dále nepřišla, znamená pokrok tím, že jsou v ní lidé noví, žádající v básnění pokrok a rozšiřující počet a jména svých vzorů.

Puchmajer založil spolek tento opět podle vzorů německých, dle nichž také almanachy byly vydávány. Nabyl informaci o tom z universitních přednášek professora A. G. Meissnera z Prahy, člena gotinského Hainu. — Meissner horlivě šířil znalost snah tohoto spolku u nás, a vzpomeneme-li si, že k němu patřil Bürger a i Gleim že s ním byl ve spojení, pochopíme vlivy ty jasněji.

„Sebrání básní a zpěvů" („Nové básně"). První ballady a romance. — Autoři chtěli dle vzorů jmenovaných básníků získati literatuře intelligenci a tak i širokou veřejnost. Zdůrazňovali oprávněnost zásad Dobrovského o rythmu přízvučném proti časomíře a prakticky je ve verších prováděli, tak že už tím si získali velkých zásluh o rozvoj novočeského básnictví. Ve čtvrtém svazku níže uvedeného almanachu Puchmajer se pokusil, jak praví Král, „*dáti jistá práva i délce slabik ve verši*". (Podrobně o dějinách české prosodie a pravidlech prosodie přízvučné čteme v cit. spise Králově „O české prosodii".)

Starali se též o přispěvatele z Moravy a Slovenska Uherského. Nás hlavně zajímá, že zároveň snažili se zkusiti, je-li schopen český verš vyjádření básnického ve všech tehdy oblíbených druzích lyricko-epických, a takž v almanachu této básnické jednoty, v „Sebrání Básní a Zpěvů z roku 1795", deset let po Thámovi, čteme o sedm nových básnických druhů více, nežli u Thána. „Ale *zvláštní důležitosti* nabylo Sebrání příspěvky epickými, a to ani ne tak ukázkami větších prací výpravných a bajkami, jako tím, že uvedlo do poesie české dva nové druhy, které právě všude na západě slavily vítězný vjezd do poesie: *balladu a romanci*." (Bílý Fr.: Od kolébky našeho obrození, str 61.) Vyšlo 5 svazků. (V 2. svazku poprvé v tisku se objevuje latinka místo švabachu ve třech básních).

Tedy brzo na jaře poesie naší (1795) tento druh básnický zakvítá. Neboť nedlouho před tím vliv sbírky Percyho v Anglii a v Německu dosáhl největší intensity. Zvláště máme zájem o Německo, kde známe již působení Herderovo a Bürgerovo i ostatní jména. Bürger měl již založenu slávu svou „Lenorou". Z něho naši balladisté (a též jiní básníci) nejvíce čerpali.

Očekávali bychom tedy, že budeme ušetřeni jarmarečního tónu Gleimova a oněch *nám známých virtuósů s holí*. — Než nebylo tomu tak. — Ba ještě hůře bylo. Nevymanila se škola tato z vlivů Gleinovců, a ke všemu, jak bylo předesláno, oč Němci klesli proti vzorům francouzským, o to naši básníci proti Němcům.

Nedivme se, když Bürger sám střídavě do mánýry této upadal! Vzpomeňme si též Herdera a jiných. A byli oba odkojeni poesií lidovou; Bürger byl veliký básník, mistr formy a požíval rady i účasti tolika esteticky vzdělaných lidí a spisovatelů! Kdež bychom našli u nás takovou součinnost! A náš verš! Nevyškolený, nevykvašený v předcházející době, jako se stalo v romancích před Bürgerem; nepřiléhající k písni lidové, k duchu jejímu, jako v Německu! Těžké začátky — to mnoho váží! Nevzdělané pole před našimi nadšenými veršovci-buditeli; množství úkolů, prostředků a sil málo, a hlavně: nikdo z nich nebyl velikým básníkem; za takových okolností nebudeme očekávati samorostlého díla uměleckého. Spíše pochopíme jejich pobloudení v názoru na lidový tón, napodobení Gleima a jeho morálky.

Potom účel jejich poesie! Byly zde ovšem snahy po umění; ale přece *jen přirozeně poesie jejich je tendenční*: musili zakrývat nedostatky, získávati přízeň české poesii, baviti a pod. Jak jinak je v přírodě poetické, kde vše kvete, protože musí z nitra k žáru a záři slunce či tajemnu luny.

Nenajdeme-li v „Sebrání" Puchmajerově hned šťastně zpracovaného Bürgera nebo příznivého působení jeho na původní balladu naši, je tu z vlivu jeho aspoň to, co jsme viděli v Německu: že rozšířil lásku k těmto druhům poesie, *že jí získal*

tento anakreontik, burleskář a balladista *hojně pěstitelů a čtenářů.*

A. J. Puchmajer. V naší sbírce je hned několik ballad a romanci podle Bürgera zpracovaných. Organisátor tohoto spolku a zakladatel první novočeské školy básnické, odchovanec francouzsko-německo-polské anakreontiky, Ant. J. Puchmajer (nar. 1769 v Týně nad Vltavou; zemřel v pražské nemocnici 1820), uvádí se na pole naší poesie „Králem Jiřím a Vaňkem Všehojem"; není to překlad, ale lokalisování a zpracování burleskní ballady Bürgerovy „Der Kaiser und der Abt". Již tam jsme se zmínili o vděčnosti látky: odpověděti na nesnadné otázky a tím si pomoci z těžké situace. Látku tuto nacházíme již ve starověku, na př. u Plutarcha.

Bürger čerpal z anglického zpracování. Jeho ballada vyniká nad zpracování Percyho, jsouť zde shlazeny drsnosti středověku a vše pravdě podobnější.

Tuto látku přejal Puchmajer neudav pramene, jak toho neučinil ani Bürger. — Zlokalisoval děj, vybral z něho hlavní jádro; dal jiný začátek a vynechal ostrou charakteristiku stavu duchovního.

Ferd. Schulz ve své důkladné a ještě dnes svěží studii v Osvětě (1877, I. a II. díl „Česká ballada a romance") chválí obratnost Puchmajerovu v lokalisování děje, plynnost vypravování pravě, že jest proměna z předlohy dokonale provedena (c. 58.). Ale vytýká jemu, že nechává mlynáře vonikat, aby tím naznačil prostonárodní život a tón. To lze vyvrátiti pohledem na dobu a poměry. Ale sám uvádí, jak byl Puchmajer i ostatní daleci ušlechtilých vlivů písně lidové; charakterisoval tedy, jak uměl.

Opětujme si k tomu prostředí a dobu a účel jejich veršování. Aesthetické vzdělání bylo teprve v kolébce. Puchmajer musil začíti takřka od abecedy. Nebylo vzorů ani čtenářů vzdělanějších. Chtěl a vědomě toužil s některými druhy dle vzoru Gleimovců v Německu: býti co nejsrozumitelnější, přiblížiti se lidu a jeho řeči; a tu dály se ústupky jeho až k vulgarismům — třebas i takovému vonikání. U Gleimovců to bylo úmyslné, u nás opravdová snaha, přiblížiti se k lidu.

Vážnější výtka Schulzova týká se toho, že Puchmajer neuvedl pramene.

„Ani Puchmajer při svém „Vaňku Všeoboji", ani Sedivý při svém „Ukrutném Myslivci" o Bürgerových originálech se nezmínili, což zdá se nám poněkud povážlivou cestou k slávě." (Cit. 58. a 59.)

J. Vlček i J. Máchal Puchmajera proti výtce této obhájili a tím i původ více ballad a romancí, kde není udán pramen, tak že se zdají pytlačením v cizích revírech a plagiátem. Snad někdy tomu tak bylo, ale aspoň je třeba poznati liberální po tě stránce názor doby.

Ostatně pokud se týče oné výtky, vyvrací ji do jisté míry pisatel sám, poznamenávaje, že Puchmajer neměl úmyslu klamati. Praví dále, že Bürger byl v tom roce (1795) již mezi českými vzdělanci hodně znám, tak že každý hned poznal v českých básních, kde hledati originál.

To, co bychom nazvali plagiátem dnes, správně zvyky a názory doby vysvětluje J. Vlček v „První novočes. škole básnické". Tam lze se dočísti, jak podobně dělo se ve Francii, v Německu, Polsku i u nás.

Nejlepší při tom Vaňku Všeboji je, že Bürger sám neoznačil při své básni ani při jiných vzorů! Z plagiátorství se očišťuje básník sám v předmluvě k Fialkám: „Nechci se zdáti, jakobych na způsob vrány cizím se chtěl chlubiti peřím. Kdo o spisích Rousseaua, Gresseta a Floriana povědomost má; kdo zná poesie Kniaźnina a Karpińského; kdo četl básně Bürgerovy, Schillerovy a jiné, zví, který kvítek z které kvítnice se zde na parnas český přesadil a pak, co zase z naší zahrádky jest. Největší cenu básní těchto, dá-li se jim jaká," má dle básníka jejich, *dokonalost formální.*

A té dosáhl, tak aspoň chtěl zvýšiti cenu české poesie. J. Vlček (c. 62.) praví: „Puchmajer, jakkoliv často věrně, přece nepřekládal řemeslně; duše jeho se vpila do vzoru ... zpracovala a ztratila jej, a proto z ní vyšel český a náš."

Prokopa Šedivého „Ukrutný myslivec" je nemilosrdně poesie zbavený a rozvodněný Bürgerův „Der wilde Jäger". — (Rok na to parodoval v „Masných krámech" „Lenoru".)

Šebestian Hněvkovský. Nejzvučněji zní v Sebrání balladická struna Šebestiana Hněvkovského (nar. se v Žebráce 1770, zemřel v Praze 1847); podle jeho struny ladí i jiní balladisté.

Hněvkovský chtěl býti *původním básníkem*, nezpracovával a nepřekládal vzorů cizích. Snažil se, jako Gleim, přiblížiti se myšlení a cítění lidovému; nechtěl psáti pro odrodilou intelligenci, ale pro lid. Chtěl „smělou rukou břinknouti si do strun české lýry" a vypravovati lidu veselé příběhy, aby se mu líbily.

A z těchto veselých historií máme jednu v Sebrání. Je to ballada, čili jak se tehdy říkalo, romance „Vyšehradský sloup aneb Přepodivná historie o jednom sedláku, kterak pd čerta zmámen byl. Item: Kterak týž čert z Říma sloup ukradv, od S. Petra potrestán byl." Tot titul první původní ballady české! Neslyšíme-li Gleima a jeho nástupce, nebo vzor Gleimův Gongoru v Romances Burleskos?

Takto se zpěvák uvádí:

Poslyšte, co já vám
divného budu zpívat.
Kdo nevěří, podívat
na sloup se může sám.
Aby nepřišlo k hádce,
jest k věčné skryt památce.

To není žádný žert.
Rač se napřed křižujte,
a s čertem nešaškujte;
jest podnes ještě čert.
Ať se vám neukáže
a něco nedokáže.

I on zaplatil své době daň.

Co můžeme chtíti od jiných veršovců, kteří se ani nesnažili býti původními? Jak bylo řečeno: ještě hůře se vede jejich básním, než Gleimovým a jeho napodobitelům.

Gleimův omyl o lidovém tónu přejali za jedině správnou cestu, a tak *píseň jarmareční opanovala pole, byla jim s romancí identická* — Čteme u nich ještě nechutnější morálku, více vulgarismů, travestie. Skoro až do Čelakovského.

A ještě smutné plus k hořejšímu: není zde té uhlazené formy, svižného proudu dikce, ani hledání dobrých vzorů prometrum, jak se dělo v Německu.

Proč asi se stal Hněvkovský balladistou? Náklonnost k epice, k vypravování měl po matce, horlivé poutnici, „živém skladu" hrůzostrašných historií a legend; pojetí jejich bylo středověké — bylo líčeno již dříve vlastními slovy Hněvkovského. Hněvkovský sám teprve vzděláním se vymanil z těchto pověr.

Rád čítal legendy a pověsti. Chtěl býti buditelem a tak omylem takové látky volil věda, že se budou líbiti. Tyto všecky vlivy působily naň příliš mocně. Co v uvedené balladě i ostatních jeho příspěvcích do „Sebrání", do Hromádkových „Prvotin pěkných umění" i souhrnem v jeho „Drobných básních" z r. 1820 černě, hrůzy a příšer, co zpustlosti a kleteb, vraždění, šibenic, zločinů, msty!

Po této balladě vyšel r. 1797 „Mudrák hrnčíř" a „Vnislav a Běla", r. 1798 „Dudák". R. 1814 „Drahomíra" a „Bezhlavý kněz".

Nejdelši je „Vnislav a Běla" o 48 slokách! I v tom je ozvěna Gleima, a pokud se příšernosti látky týče, Bürgera. V Drahomíře zpívá:

Vám hodno; však ne Pražákům
zazpívat historyi,
posmívají se zpěvákům,
z nich tropí komedyi;
a starožitné památky
za lživé drží pohádky,
vás všechny posluchače
drží jen za trubače.

Zde, co má leží krabice
s písněmi, byla díra,
kde se ta lítá dračice
propadla Drahomíra:
Zde stával s malováním sloup,
co skryto jest v té díře,
by dát to musil k víře.

Ze všech potvor, co kdy nosila
zem česká, nad vši míru
lítější žádná nebyla
nad zlici Drahomíru:
toť byla arcipohanka
a na křesťany tyranka,
sklad pýchy, nádhernosti,
msty, sváru, ukrutnosti.

Ballady jeho zapadly v zapomenutí tak jako Gleimovy. Ale lid je zpíval, zvláště jeho „Vnislava a Bělu":

Blízoučko Prahy je viděti hrob,
kdožkoli miluješ, naň slzy krop,
Vnislav a Běla tam spějí.
Na živě štěstí jim nechtělo přát,
po smrti svoluje pospolu spát!
Jak divné věci se dějí!

Schulz v cit. studii svědomitě vyčerpává téměř všechnu látku až do r. 1825; proto tuto dobu probíráme velmi stručně, doplňujíce, co nově literární historie uvádí, a šířice se jen tam, kde toho předmět, zvláště zřetel k dalšímu osudu ballady a romance naší vyžaduje.

O Hněvkovském dočteme se tam na str. 62.:

„Toliko jediná, ale bohužel hlavní věc scházela také Hněvkovskému rovněž jako soudruhům jeho v obnovení a zvelebení českého básnictví: pravý poetický názor, umělecký vzlet... Hněvkovský nedovedl povznésti obecnou mluvu českého lidu k ušlechtilé výši zpěvného umění, jako to učinil Bürger s mluvou obecného lidu německého. Nedovedl češtinu své doby ani sebe méně přizpůsobiti k vyššímu životu myšlénkovému; vzal a nechal si ji tak, jak ji byl nalezl na ulici."

Tam také Bürger hledal lid — když básnil v manýře Gleimově; touto bohužel nejvíce na naše balladisty působil.

J. Vlček (c. 77.) praví: „Hněvkovský měl humor a vtip, přihroublý často a drsný, vskutku písničkářský, ale samorostlý; to romance jeho činilo aspoň časově zajímavými."

Litovati jest, že čerpaje z legend a pověstí i života skutečného, prožitého, jako Bürger, aspoň poněkud nám nebyl Bürgerem-umělcem. Kdež jsme od naivního pojetí písně lidové! — Ale Bürger povahově jinak založený měl Herdera a vše ostatní příznivé okolí, o čemž jsme se již zmínili.

Vzpomínajíce snah Hněvkovského a školy Puchmajerovy, jakož i některých dalších veršovců a čtouce jejich „ballady", zamyslíme se nad tím, jak se rozchází theorie a prakse u těchže osob.

Nedůslednost Bürgerovu jsme poznali. — Schiebelera, v praksi jarmarečního zpěváka, vidíme theoreticky budovat přechod k vážné balladě Slyšeli jsme Hněvkovského, jak plasticky líčí temnotu v pověrčivosti tonoucí Prahy, když do ní přišel a *sám* pověrou

byl zatemněn. „Jasné rozednění" nastalo pozvolnou emancipací od toho všeho, jemu i jiným, kdo měli příležitost vzděláním dojíti lepšího poznání.

Bylo zde tolik tmy. Čím zaplašit ji v lidu? Tím, že mu nebezpečným svou zpěvností veršem a přitažlivostí křičící látky účinně, živě a žhavě maluje do mysli všecky možné hrůzy a přízraky? Řádky tyto nechtějí omezovati svobodu básnickou. O to jde, že veršovci tito jsou vrstevníky josefinismu: a Hněvkovský si byl dobře vědom stavu předešlého i současného; nebylo osvícenství bez vlivů naň.

Ostatně nebylo u nás básnické přírody; básníci chtěli býti buditeli — byla zde tendence.

Gleim a jeho družina měli jiné poměry, jiné čtenářstvo, rozumělo jim. Jejich ironie, posměch i morálka byla zřetelná; ihned každý věděl na čem je, viz na př. konec citov. Gleimovy Marianny a jinde.

U nás obyčejně je ironie umělecky chabá, aby dala balladě chtěný tón a náladu. Co praví Vlček ve svých Dějinách literatury české (str. 132 n.) o pověrečnosti a kleslosti duševní doby terezián ské, nutí zamysliti se o některých těchto zpěvích, uvědomíme-li si zároveň jejich uměleckou nevyspělost a nejasnost i jejich čtenářstvo. Vlček líčí křiklavost a hrůzu literatury doby té a dokládá: „účinkem takové četby lid společensky i hospodářsky zbědovaný, se školním vzděláním nepatrným nebo žádným ... pohlížel na příčinnou souvislost zjevů očima plachého divocha, nebo ustrašeného naivního dítěte."

To jsou slova o době terezián ské! Čtěme uvedená slova Hněvkovského, pak Vlčka a na to Vyšehradský sloup nebo ostatní jeho i jiných veršovců ballady. Máme při některých ukázkách této poesie dojem, že prostý lid mnohdy tomu věřil, co zde bylo básněno, ať v tónu vážném či žertovném. Nebo nevěděl, maje naplněno nitro temnotou, jak na tom je. Či — aspoň to budiž připuštěno — byly tyto básně národních buditelů málo vydatnou zbraní osvícenskou, jež by čelila porobě ducha, zatemnělá a zastrašená a příšernými hrůzami zanesená nitra osvobozovala a v nich rozsvěcovala. Bylo to vyhánění ďábla belzebubem. Ale: byli čteni a oblíbeni.

V Puchmajerově Sebrání další „původní" ballada je „Lenka" od Vojtěcha Nejedlého. Je to volný sice, ale přímý překlad z anglického, ze sbírky Percyho. Ne však ballady lidové, nýbrž Malletovy „Margarets Ghost". — Schulz (c. 66) a s ním i A. Jensen v Čechische Revue I. (Der Lenorenstoff in der westslav. Kunstdichtung") je na omylu, pravě, že Nejedlý ocitl se v ovzduší Lenorství. Odtud pak se vyvozují jiné úsudky nesprávně, tak srovnávání s Bürgerovou Lenorou a pod.

(Více o tom lze se dočísti v České revui 1899: Jan Máchal O básnické činnosti Fr. Lad. Čelakovského (s. 807); v Quisově

cit. Úvodu ke Staroskotským balladám str. 39. v úvodním slově k balladě „Krásná Markéta a sladký William", kterážto ballada dala podnět D. Malletovi k zmíněné již básni Margarets Ghost; pak v A. Krause v Národop. sborníku českoslov. II.) Náš Nejedlý změnil Markétu dle Lenóry v Lenku a Williama v Milina.

Ještě jednou bylo volné zpracování básně otištěno. (Ponechána zde původní jména: Margareta a Vilím.) Učinil tak Čelakovský 1822 ve svých „Slovanských národních písních", poznamenávaje, že není původní, ale že se zachovala, často jsouc zpívána. Překlad ballady anglické byl později r. 1823 uveřejněn v „Krasořečníku" Macháčkově; překladatel už se jménem neuvedl.

V Nejedlého básni není poesie, leč hovornost. Nejedlý je plodnější než Hněvkovský. Do r. 1816 napsal mnoho ballad a romancí z ovzduší rodinného, společenského a milostného. — Opět jim chybí poesie, proto zanikly. Mají všecky stinné stránky ballad Hněvkovského, ale jsou zde již také city ušlechtilejší. „Nejraději zhotovoval kousky, které se hodí na stěnu," praví Schulz (c. 68), „milenka hledá milého, miláček milou; panna zradí mládence; mládenec zradí pannu; vděčný syn, nevděčná dcera."

Doplňme si kapitolu tuto o V. Nejedlém a ostatních balladistech slovy J. Vlčka (První novoč. škola bás. 77 n.): „Z ostatních balladistů školy Puchmajerovy vytuchly i tyto vlastnosti" (humor a vtip), „a zůstala buď jen falešná sentimentálnost anebo dotěravá, hrubě populární didaktika. — Typický v té věci je Vojtěch Nejedlý..."

„..... Moralisující romancí nebo balladu, bez původního humoru a vtipu, na samé dno jarmarečnosti z Puchmajerovců dovedl *Bohuslav Tablic. Na odstrašujících příkladech ze života ukazoval konce* svárů, obžerství, smilstva a jiných neřestí formou písničkářskou opravdu odstrašující. Ovzduší hampejzu a lazaretu ovane nás z jeho obšírných veršovaček „Lubinský z Lubiné a Rosina Milovská. Nešťastné následky ztracené nevinosti", a „Jakub Žibřid ze Žibřidova". Výstražná báseň. Smutné následky zlého vychování (Poezyje II., 3—50), „romance" to, jimž podobných marně bychom hledali v poesii naší tištěné.

Tablicem česká romance Gleimovská, původně burleskní, potom jen didaktická, dokonává.

Fr. Bílý v uvedené již knize své uzavírá úvahu svou o Puchmajerově škole takto (str. 71. n.):

„... přes to má škola tato nepopíratelnou zásluhu, že píšíc slohem prostým, sousedsky povídavým utvrdila a rozšířila zálibu v českých básních mezi lidem, že proti Thámovcům zdokonalila formu jazykovou a čtenářstvo lépe připravila na pozdější pokrok její, že dále český myšlénkový obzor obohatila a rozšířila novými, zejména také vlasteneckými motivy, že český jazyk uspůsobila novým druhům básnickým a především balladu k nám přivedla, posléze, že vztýčila prapor prosodie přízvučné a vědomě se postavila pod něj.

Dnes ovšem dokonala úlohu svou a náleží historii, jako Thám a jeho přátelé. Ale tehdy byli básníci ti, jak je kdosi dobře pojmenoval, ecclesia militans (církev bojovná), jež s křížkem na bedrách vychází, aby národ vyučovala vlastenectví a národnímu uvědomění.

A jako missionáři nejen svého evangelia, ale též někdy skleněných korálů poskytují, tak i naši veršující buditelé malými dárky svými navnazovali čtenářstvo, udržujíce je při chuti a budíce v něm důvěru, že jazyk český jest na dráze pokroku a budoucnosti lepší."

Josef Jungmann.

J. Nejedlého „Hlasatel". A nyní jdeme o rok a krok dále, k J. Nejedlého *„Hlasateli"*. Zmocnila se ho pozvolně *básnická škola Jungmannova*. Zde je další vývoj.

Z první školy básnické nacházíme zde jen V. Nejedlého. Hlavní událostí je vystoupení muže, jenž svou činností překladatelskou položil základy pro utváření nové mluvy básnické. Je to *Josef Jungmann*. Vybral si též Bürgera — ale jaký to rozdíl od doby právě vylíčené!

Jungmann měl již jasné, uvědomělé cíle: nejen zpracovávati, jako dříve, ale obohatiti českou literaturu krásou poesie cizí, oplodniti a ozdobiti naši mluvu, povznésti básnický vkus, jíti dále. Proto dovedl těžiti z Bürgera jako umělec.

Zvolil si nejlepší, nejsložitější práci Bürgerovu, jeho *„Lenoru"*. Tedy *první vážnou balladu německou*, již se stal Bürger slavným básníkem a zároveň reformátorem tohoto druhu básnického; kterou získal všude tolik obliby a pěstitelů balladě. Přesvědčíme se o tom též u nás. Ale i „Lenoře" samé tolik získal svým uměním obliby, že byla nejen horlivě čtena a napodobena — ale i hojně překládána. Náš překlad je z četných slovanských převodů první. Tím význam Jungmannovy volby, umělecké jemnosti a odvahy je docela zjevný, zvláště řekneme-li hned, že se mu podařilo vystihnouti ráz originálu (zachoval i metrum jeho; poprvé zde zní český iamb).

U Bürgera bylo možno učiti se lidovosti, snaze o přiléhající třpytnou a velebně mohutnou formu. Zde žil smysl pro přírodu i pro skutečnost prožitou.

Ovšem, lidová píseň dosud očí neotevřela, ni úst, ni srdcí — mnohé pro to přešlo básníkům i čtenářům bez prospěchu. Jungmann sám neuměl některé obraty přebásniti rčeními z živé mluvy básnické, ač zase mnohé v tomto směru se mu podařilo.

Hlavní své snahy, ukázati, že jazyk český je schopen překladu umělecké ballady v lidovém pojetí, a tak mluvu naši obohatiti, dosáhl plnou měrou.

„Podobného mistrovství v ovládání básnické formy nedokázal před Jungmannem žádný novověký spisovatel český. A co se týče jazyka, čteme Jungmannovu Lenoru, jakoby byla psána dnes". (Schulz c. 225), ba dokonce snese četné přirovnání s Mužíkovým překladem z r. 1893.

„Z Bürgerovy ballady jedinou věc Jungmann nedovedl stlumočiti: smyslnou, těžkou její náladu .... Jungmann neměl vášnivé duše německého básníka ... Ale i česká duše se liší od německé. A tento rys v Jungmannově překladu může býti základem *srovnání Erbenových „Svatebních košil"* s *Bürgerovou „Lenorou"* (Hýsek cit. 117.).

Ježto v práci Hýskově je o Lenoře, jež je u nás velmi známa, obšírněji jednáno a stopován podrobněji vliv Bürgerův na naši poesii vůbec — tedy i na ballady a romance — omezíme se opět (jako k vůli Schulzovi) na nejnutnější. Tam viz i literaturu.

Vzpomeneme-li ještě vlivu ballady této na naše romantiky, můžeme přistoupiti k poesii původní. Ještě doplníme si překladatelskou činnost jeho, pokud se nás týká: volil opět díla cenná a překládal se stejným zdarem. On první překládal Göthe. (Čarodějnický učedlník a j.) Potom Schillera (Rukavička atd.), pak z Herdera (Kůň z hory a j.)

O Jungmannovi praví Jakubec (Lit. XIX. stol., str. 566 n.), že má činnost jeho něco společného s Herderem. „*Pabásnění* jest nejvlastnější známka Jungmannových samostatných pokusů jako Herderových." „Jungmann rád do svých veršů vkládal nejvlastnější zájem své duše: probuzení k českému a slovanskému uvědomění." (Tamže 571.) Tato uvedená věta platí o nejlepší práci jeho původní, o první zdařilejší romanci české, „*Oldřichu a Boženě*."

Oldřich a Božena. Vyšla v témže roce, jako překlad Lenory tak brzo je znatelný úrodný vliv Bürgerův. Poznáváme zde dobrou školu, v níž se Jungmann učil, jak co do látky, tak i obsahu a formy. Často drobnosti, a jak zvyšují cenu celku!

Děj rychle postupuje, řeč je plynná a živá, jemnost a vkus je v celku i v jednotlivostech. Jungmann zvolil si velmi vděčnou látku, všem známou, sympatickou, zvláště básníku samému. Byla zde *tendence buditelská.* Zdůrazňoval češství Boženino, dívky prosté. Tedy i živel demokratický.

Ale tendencí ceny neubylo. Mile působí mezi těmi všemi nám známými básněmi. (Obšírněji oceňuje Schulz, cit. studie 230 n.; Jakubec, Lit. XIX. stol. 567 n.) Kníže si váží Čechy a to z rodu selského, ne cizozemkyně; tím získává i česká řeč. Toť touha Jungmannova do budoucna i útěcha z minulosti.

Uvedeme tři sloky:

„Ho, ho, ty děvo, knížeti
květ kde chce rozkvétá,
ty měj mé slovo v paměti,
bůh zítra více dá".
Stál zeman do země vryt,
má potěchu lid.

*

Změň choti panská prostý šat
v ten skvostný zlatohlav,
však na panovný vezmi hrad
ten tichý prostý mrav.
Ten tichý prostý mrav,
jej nad zlatohlav.

*

Ha! ty zemanstvo bláhové
měj ve cti rolní rod!

Ze Stadic tvojí vládcové
svůj vyvodili plod.
I platí krása i cnost
co urozenost.

Letíme myslí při verších Jungmannových staletí zpět — do století čtrnáctého — odtud jiný muž podobným hlasem ke svým souvěkovcům i k nám volá. Staletí odplynula národu — a Jungmann naslouchá — jako i jiní naši balladisté a básnici — a hle, příbuzné tóny bezděčně vyvěraji a musi, z těchže důvodů, jak vylíčil ve své Kronice tak řečený Dalimil stručný a působivý obrázek ot sedlské knieně Bořeny:

A když jest tak šlechta s chlapstvem smiešena,
bude Bořena má žena.
Raději sě chciu s *českú sedlkú* snieti,
než *královnu Němkyňu* za ženu mieti.
Vře ť každému srdce po jazyku svému:
proto Němkyně bude méňe přieti jazyku mému.
Němkyně bude němečskú čeled mieti,
němečsky bude učiti mé děti.
Proto bude jazyka rozdělenie
a inhed země jisté zkaženie.

A popatřte ku předu — odkud zni tóny ballad a jiných básní Nerudových, Čechových a kde z propadlin dolů do černě dýmu tyčí se bolestí sesukovatělá postava Bezruče Petra! Jak za půl tisíciletí budou pěvci pět a musit pět národu o demokracii, národnosti? —

Z těchto příčin a pro milostný motiv v tak pěkném rámci *byla látka tato často zpracována.* A nejen při zpracování, ale i jinde čteme pak hojné ozvěny její obsahové a zvláště formální.

První tak učinil V. Nejedlý už roku 1808 v „Hlasateli" s názvem „Krásná Božena". Roku 1816 opět se k ní vrátil v básni pod jménem „Oldřich". Ale v oboru s naprostým nezdarem. (Obě práce porovnal Schulz v citované práci). Rovněž nedostihl básně této J. Marek. Kromě P. J. Šafaříka vrátili se k této látce i jiní básníci — tak humoristicky J. Vrchlický ve „Starých Zvěstech" (Dvě laně).

U **Šafaříka,** na nějž působil hlavně Klopstock a Bürger, jest poněkud jiné pojetí: prohlubuje látku, osoby, děj psychologicky. Má více líčení přírodních a dramatický dialog. Hned je jasno, že chodil do školy balladické hlavně k Bürgerovi.

(O této balladě, jakož i o ostatní poesii Šafaříkově pojednává J. Vlček v Liter. XIX. stol. a ve spise Pavel Josef Šafařík, Vrchlický v Nových studiích a podobiznách, str. 35 n., J. Hanuš, Po stopách poesie P. J. Šafaříka „Lumír" 1895, 273 n. a Literatura česká 19. století, II. díl. Jakubec v hlavě druhé (zvl. Šafaříkova činnost básnická 43 n., Vlček v hlavě desáté a j. Tam je i literatura.)

Psal i jiné ballady nebo aspoň balladické básně. Uvedeme je již zde, abychom měli aspoň celkovou skizzu. Básně tyto vy-

šly hlavně v jeho „Tatránské Múze s lírou slovanskou" roku 1814, potom v Hromádkových „Prvotinách" v létech 1815 až 1816.

Uvésti dlužno kromě zmíněné romance ballady Lel a Lila, Žarko a Hanka, Jahody, Poslední noc a j.

Vlček (c. 51 n.) soudí o jeho balladické činnosti: „Lépe Šafařík nakládá s balladickou technikou: událost na příklad nedopovídá, nýbrž jen naznačuje, ponechávaje zejména katastrofu domysliti čtenáři... Šafařík byl blízko pravého základu lidové poesie epické. Jakoby chodil po půdě, pod níž se ukrývaly poklady drahé rudy; na té půdě viděl růsti i zázračnou květinu, ony poklady oznamující, ale nepronikl k nim ještě. České balladě se ještě nezrodil."

Hromádkovy „Prvotiny pěkných umění". Od Jungmanna, s nímž se ještě setkáváme, přicházíme vlastně k jeho škole. Jsme u třetího časopisu, u Hromádkových „Prvotin pěkných umění". Jsme v roce 1813 a u prací Antonína Marka, vlastně u Schillera.

Antonín Marek, formálně, ale i slovanským a vlasteneckým smýšlením odchovanec a přítel Jungmannův, zvolil si Schillera již spíše z důvodů vnitřních, ne jen z touhy obohatiti českou literaturu. Názor Schillerův na balladu a romanci odpovídal i názoru jeho. Roku toho uveřejnil v Hromádkových Prvotinách „Chod do železnice", „Der Gang nach dem Eisenhammer".

Už tento překlad je obratný, dosti věrný. Jinak se nelišil od jiných. I on děj lokalisuje; ale zachovává metrum originálu, iamby, což žádalo zručnosti.

Opět pokrok, podobně jako u Jungmanna. Zvláště při překladu rok na to uveřejněném; je to zase Schiller, a to jeho „Der Kampf mit dem Drachen" — „Půtka s ještěrem". Překlad tento je vlastně přebásněním.

V témž roce vyšel opět zdařilý překlad Schillera: Josef Jungmann přeložil jeho „Rukavičku" a vydal původní svou druhou romanci: „Zuzanu". Děj odehrává se v Litoměřicích, kde Jungmann působil na gymnasiu. Zvláště účinně vylíčena je závěrečná katastrofa.

V tomto roce vyšla též Hněvkovského „Drahomíra" a „Bezhlavý kněz", a v roce následujícím (1815) jeho „Půlnoční soud v Klatovech". Týž tón zde zní, jako v prvních, jenže v roce 1815 ještě trapněji. Podobně sáhodlouze zní i tituly.

Z roku tohoto datuje se ještě několik prací. Hanka uveřejnil v Prvotinách Hromádkových dvě romance, práce slabé, vlastně veršovanou prósu: „Myslibor a Mari" — děj čerpán z okolí Hořeněvsi — a „Svůdce nevinnosti" s morálkou proti chlípnosti; zase ubohé napodobení Bürgera jeho „Des Pfarrers

Tochter zu Taubenhain". V Puchmajerově Sebrání svaz V. (nyní s titulem „Nové básně") vyšel překlad Ant. Marka: F. L. Stollberga „Kajícná", „Die Büssende". Bylo již řečeno, že se vždy nedařilo Stollbergovi napodobit Bürgera. Ani touto básní, jež nad to je zpracováním francouzské pověsti.

Z r. 1815 známe již balladu Hněvkovského a ballady Šafaříkovy.

Prvotiny přinesly balladu F. Vetešníka: „Hněvsa ze Stránova".

V r. 1816 chatrně přeložil Schillerovo „Rukojemství" Frant. Bezděk v Prvotinách. Lepší je z r. 1817 tamže uveřejněný překlad Schillerova „Prstenu Polykratova" od neznámého překladatele.

Rok tento se chlubí *nejlepším překladem* Markovým. Zvolil si Schillerova „Potapěče" — „Der Taucher" a uveřejnil v Hýblových Prvotinách na rok 1817. — Nepřeložil ho tedy na vyzvání Macháčkovo do Krasořečníka, jak čteme u Schulze (c. 786).

Překlad je umělecký: Marek měl básnické nadání: proto bylo jemu možno věrně tlumočiti všecky krásy originálu, mohutné obrazy tajemných hrůz moře a zachovati původní ráz obraznosti. Nelze nám pro nedostatek místa uváděti jako illustrace k našim poznámkám mnoho ukázek, ač nás to po celou práci láká.

Úrodnější byl rok 1818, kdy byl obnoven „Hlasatel" J. Nejedlého. Avšak také je to smutná bilance až do tohoto roku. — V Hlasateli uveřejnil Josef Rautenkranz balladu pod názvem „Poutnice". Je to překlad Bürgera, „Der Bruder Graurock und die Pilgerin", jenž k ní čerpal látku z Percyho (I., 226) pod názvem: The friar of Ordres gray. Překlad je slabý, ráz originálu málo šetřen — spíše forma než duch jeho. Píseň tato stala se populární a vžila se v ústa lidu, tak že po desitiletí se všude zpívala: Dva roky na to (1820) vyšel překlad její od Vojtěcha Nejedlého. Zase rozředěný, nechutný.

Látka tato prožila zajímavé změny. R. 1822 byla tato ballada vydána v Krameriově „Čechoslavu", jako původní od Jos. Mir. Krále. Zpracoval ji mdle zase jako Rautenkranz (a s překladem jeho „Poutnice" v ruce) podle Bürgera; jen že z pětiřádkové sloky učinil osmiřádkovou. A téhož roku ji otiskl Čelakovský, jako zajímavý doklad působení poesie umělé na lidovou v prvním svazku „Slovanských národních písní" jako píseň národní. Zpívala se též hojně.

K písni této poznamenává Quis (c. úvod 16 n.):

„Zajímavo jest, že se vyskytla u nás, jakoby štěpovaná na tuto balladu, ještě též čistě lyrická písnička, opěvující žal „od lásky zraněné pro zahradníka v klášteře zavřeného", jenž je rekem ballady Čelakovským uveřejněné. Nalezl jsem ji ve „Sbírce 118 světských písní k obveselení vlastenecké mládeži", vydané v Táboře 1845 švabachem na šedém papíře. Jest rovněž anonymní."

Nežli přistoupíme k Jungmannově „Slovesnosti", uvedeme po poznámkách o poesii lidové a o poesii Šafaříkově jméno prvního apoštola romantiky v české poesii, Josefa Lindu, jenž asi psal epické básně do Rukopisů, tolik od našich básníků napodobených.

Poesii, jež nás se týká, patří do doby této, ba ještě dřívější, studiem písně lidové a poesii svou ostatní do doby pozdější. Linda pilně studoval lidovou poesii českou i slovanskou, jak vidno z obou Rukopisů. Četl Homera, Shakespeara, Schillera, Goethe, Ossiana, Miltona, Chateaubrianda. Především, jak ukazuje jeho romance „Jiří Poděbrad", studoval poesii národní, Herdera, ruské byliny, německou romantiku, a jak jsme předem uvedli, téměř pro všechny básníky vzor: Bürgera — při této romanci zvláště jeho „Das Lied vom braven Mann". — Arbes (v Lumíru 1901) praví o této básni, že patří k nejlepším té doby a básník její že je znamenitý talent epický, což dosvědčuji lyrickoepické básně Zbyhoň, Jelen a oba t. zv. Rukopisy vůbec. Od něho jest ještě „Boží trest", otištěný r. 1829, ale sepsaný asi také v této době. (O Lindovi jsou hlavně podrobné studie Hanušovy v Listech Fililogických 1900 a v c. České Literatuře XX.. stol. I. n.)

Slovesnost Jungmannova. Roku 1820 vyšla Jungmannova „Slovesnost", v níž měl na srdci nejen dle přání vlády potřeby školní mládeže na vyšších třídách, ale i prospěch českého spisovatelstva. Byl to první kritičtější pohled a účet z české dosavadní literatury.

Mnoho druhů literárních někteří autoři sepsali sem na Jungmannovo vyzvání; bylo tehdy mnoho mezer ještě. Víme již, že ani na sadech české ballady a romance nebylo výběru. Theoretické názory Jungmannovy o této poesii jsme již uvedli; měnil je částečně v I. i II. vydání. V třetím vyd. z r. 1846 jsou tak, jak jsme je podali z vydání II.

Ballada a romance je skrovně, počtem — *sedmi*, zastoupena, a to skoro vesměs slabými věcmi; nápis jejich zde zní „rozpravy" nebo „pověsti", a jsou společně s činohrou a truchlohrou pod názvem historické básně. Jsou tu od Vojtěcha Nejedlého nám již známý „Vděčný syn", od V. Hanky ze srbského „Bitva na Kosovu", od Fr. J. Svobody „Knížecí stůl", česká pověst z Herdera, dle kroniky Hájkovy od Jiřího Palkoviče „Lakomec Bral", od J. Zabranského „Přemožená žádost pomsty", od Antonína J. Puchmajera „Oklamaná naděje" a od Jungmanna nový přehled z Goethe „Čarodějnický učedlník". Tedy o tři původní a čtyři překlady. Jungmann zde poprve do naší literatury uvádí Goethe.

Puchmajer vedl si s básní svou „Oklamaná naděje" podle Gleimovy „die Milchfrau" podobně jako s Bürgerovým „Vaňkem Všebojem".

Zieglerův „Dobroslav" a Kramerův „Čechoslav". Téhož roku přicházíme k novým dvěma časopisům (a mnoha novým jménům, ale nezářícím), v nichž uveřejňovány ballady a romance. Jsou to: Josefa Liboslava Zieglera „Dobroslav" a Václava Rodomila Krameria „Čechoslav".

Hned v tomto roce (1820) vyšly ve jmenovaných právě časopisech tyto ballady a romance původní: v Čechoslavu od J. B. Štěpničky „Kněžna Kaša a lovec Bivoj", J. J. Marka „Ubohý pastýř" a od F. B. Tomsy „Orel u Hrubé Skály" a „Ctiboj a Militka". V Dobroslavu: od M. S. Patrčky: „Jaroslav Šternberk".

Štěpnička rád čerpal z Hájkovy kroniky. — V „Kněžně Kaši a lovci Bivoji" použil první vděčné látky a chtěl takto zavésti národní ráz českých ballad a romancí, ale nesprávným pojetím ducha národní poesie a bez nadání básnického míjí se cíle a úspěchu.

R. 1821 v Dobroslavu tutéž látku „Bivoje" zpracoval K. S. Šnajdr, ale ještě s menším zdarem; neodchýlil se tak od národního podání jako Štěpnička, ale blíží se manýře Hněvkovského.

Jana Jindřicha Marka (Jana z Hvězdy) „Ubohý pastýř" je první jeho píseň. Mladý pastýř zemře steskem po milé na jejím hrobě. Je ohlasem poesie Uhlandovy.

Tomšovy „Orel u Hrubé Skály" a „Ctiboj a Militka" jsou práce slabé, jež právem zapadly v zapomenutí.

Téže ceny je Patrčkův „Jaroslav Šternberk" uveřejněný v Dobroslavu.

V roce následujícím 1821 byl zase bohatším na tento druh poesie „Dobroslav", v němž byly od K. S. Šnajdra „Poustevník", zmíněný již „Bivoj" a od J. V. Kamarýta „Evrozína". V Čechoslavu byl Štěpničkův „Kolovrat".

Šnajdrovi, jenž básnil původně po německu, zdařil se poměrně lépe „Poustevník" než „Bivoj" a získal si oblibu jako „Poutnice", již jest pendantem; byl všude s citem a rád zpíván a slyšen, poněvadž uhodil básník celkem šťastně na lidový tón.

„Evrozína" od Kamarýta, jenž zvl. Bürgera si oblíbil, překládal a básni touto Lenoře se blížiti chtěl, jest práce nepodařená.

*

Ale přišlo, co bylo ve vzduchu a zrálo. Není již jen kypření a osívání: Květy rozpukují s novými barvami a sladkou vůní. Slunce nám z Německa známé, jež dosud jen paprsky vysílalo, aby ukázalo smutné lány poesie naší, ale také věstilo novou dobu: *básnictví lidové* prorazilo mlhy, prozářilo zraky a úrodně prohřálo půdu nitra básníků.

Jsme u Františka Ladislava Čelakovského. Avšak z tohoto roku (1821) uvedeme napřed jiné jméno, třebas je jinak nečteme

mezi pěstiteli ballad a romancí. Je to Jan Kollár, jenž roku toho vydal své „Básně".

Žádá toho způsob a založení naší práce. Registrovali jsme vše význačné od Tháma a shledáváme vzájemnou souvislost druhů poesie; máme na zřeteli celkový vzrůst její, na prvém místě vliv skutečné poesie. Nebylo lze se omezit jen na naše pole, zvláště v naší literatuře, s jejímiž novými počátky přicházejí též první ballady a romance. Nutno tedy uvésti tak znamenitou a radostnou událost v této době, jako básně Jana Kollára, sběratele lidových písní.

A vzpomínáme jenom, jak na naše pěstitele ballad a romancí působil: na Čelakovského, Chmelenského, Kamenického, Šnajdra, Langra, Erbena až k Vrchlickému.

Nevytkneme zjevných vlivů, při těchto druzích básnických by to bylo dosti nesnadné; ale pochopíme, jak působily po suchoparu naší literatury tyto vichry i něžné květy na Čelakovského a ostatní, uvedeme-li, že horlivě Kollára čítali a napodobili. „Zdá se mi vše převyšovati, co posud v básnictví tkví" — vyznává o něm Čelakovský — a četbou básně jeho již v rukopise že „nebe počije".

Ballady a romance pod obrodným vlivem lidové písně. Fr. Lad. Čelakovský.

A nyní dáme se na další pout, tam, kde pod sluncem poesie lidové rozkvétá nová úroda. Hned rok 1822 přinesl v prvotinách Čelakovského, „Smíšených básních", ballady umělé a téhož roku (v srpnu) ve sbírce „Slovanských písní národních" lidové.

Kdyby byla poesie lidová obrodila již v dřívější době tvůrčí a umělecké schopnosti spisovatelů, na příklad Jungmanna nebo P. J. Šafaříka, uherského Slováka, odkojeného prouděním krve a barvami a tóny Slovenska, jaký by byl býval asi pohled na obraz naší poesie?

Ale — vykvétá z poesie lidové a z lidu milé jméno — pryč s povzdechem! A nyní s větší chuti na radostnější již pout do tajemných krajů našich ballad a romancí.

*

Bude třeba obšírněji poohlédnouti se po vzrůstu Čelakovského, jeho práci, náklonnostech a uměleckém kredu, pokud se týká jeho názoru na poesii lidovou. Tím si osvětlíme působení lidové poesie, jak na něho, tak na Kalinu, Langra, Chmelenského; uvidíme, jak vytáhl splavy vod jarních, po nichž nemohl pro ztracený život veplouti do poetických řek a jezer Langer — ale veplul Erben.

Zmíněné dvě sbírky a snaha Čelakovského, písní lidovou zreformovati poesii, ssály vláhu a sílu z půdy a ovzduší již úrodného. Postupně se prohluboval k svému úkolu.

Výstižně o tom čteme, jakož i o Herderovi a celém proudu tom u J. Máchala: Snahy F. L. Čelakovského o obnovu české literatury strana 9. n:

„Mnohem větší důraz kladl na literaturu prostonárodní. Studium lidové literatury bylo také plodem nové doby a vyplynulo přirozeným následkem z duševního proudění XVIII. století. Liberálně filanthropické theorie, jež přední myslitelé evropští začali hlásati, mocné politické události, v nichž lid se stal činitelem závažným, otázky společenské, které se počaly na všech stranách živelnou silou projevovati a konečně i v literatuře reakce proti pseudoklassismu: vše to vybízelo studovati lid a jeho duševní výplody. Básníci a učenci počali si vysoce vážiti všeho národního... Čelakovský vyrůstal v tomto ovzduší a stal se předním zástupcem folkloristických snah v Čechách. Nejdříve začal spolu s Kamarýtem sbírati národní písně české, ale se vzrůstem záliby k literaturám slovanským rozšířil svůj plán na národní písně slovanské vůbec. Herder svou sbírkou „Stimmen der Völker in Liedern" byl mu při tom vzorem. *Dvojí cíl* tanul mu na mysli: předně podpora a sdružení vzájemnosti slovanské, za druhé obnova poesie umělé na podkladě prostonárodním."

Již o něco dříve vnikal k nám vliv zmíněných Herderových „Stimmen der Völker in Liedern". Podali jsme obraz poesie německé před působením Herderovy sbírky i vliv její a Bürgerův na poesii německou.

Jen ještě předešleme, že působení Herderovo bylo u nás neméně úrodné jako v Německu. Rozkvétalo v nitrech a písních Čelakovského, Erbena, Nerudy kvítí podobné tomu, jež žilo v srdci i představě Herderově.

Již Benedikti, Šafařík, Kollár a Palacký sbírali na Moravě a Slovensku písně národní. Hankův otec si zapisoval písně, jež slyšel zpívat. Podobně Jeník z Bratřic. Roku 1819 vláda vyzvala jednotlivé země, aby sbíraly písně i s nápěvy! (Viz Lit. XIX., st. II., str. 513.)

O Hněvkovském jsme řekli, jak chtěl býti lidový; má též malou sbírku písní z kraje, podobně dle svědectví Čelakovského Štěpánek, Štěpnička, Snajdr, jemuž právě lidová poesie pomáhala, aby se zbavoval vlivu Bürgerova. Václav Hanka měl mnoho sebráno, ale písní nevydal, proto chce tak učiniti Čelakovský za pomoci svého milého přítele Kamarýta, jenž dříve počal písně sbírati, než Čelakovský. Úkol měl před sebou nesnadný, nebylo téměř nic tiskem vydáno; chtěl sebrati podle Herderových „Stimmen der Völker in Liedern" „Hlasy slovanských národů v písních". Herder mu byl nejen podnětem ke sbírkám těm, ale i vzorem v nazírání na ně a v jejich pořádání. Tak vyšel uvedený díl I., v němž jsou nejen české a moravské písně, ale i maloruské, srbské a indické. Úvodem v souhlase s Herderem praví Čelakovský: „Není nad národní báseň" „V této jen vidíme v živém tvaru básnickém ducha

lidského, ne v kterékoli kramářské; v těchto jen vytknutý ráz národnosti — a kde národnost k světoobčanství čili k světoběžnictví se blíží, tam nelze najíti národní umělny!"

Souhlasí s Kollárem o kráse slovanských písní lidových. A i zde týž účel práce, jako u dřívějších básníků: *buditelský:* pracovati pro vlast i pro ostatní *Slovanstvo.*

Percym a Herderem se rozšířila obliba ballad, a tak i Čelakovský z tohoto oboru poesie uveřejňuje ukázky a vede si podobně jako Percy a Herder. *Zařazuje sem* nejen nelidové *ballady*, ale i původu nedomácího. Je tu Rautenkranzova „Poutnice", „Krásné děvčátko šlo smutně"; ballada tato je původu anglického, odkudž ji zpracoval Bürger.

Odtud se rozšířila mezi lid. O jiné také bylo již zmíněno, začíná „Po půl noci, dřív než kohout hodinu ranní zpíval." Je to V. Nejedlého „Lenka", jak lid ji pěl, měla bližší podobu s anglickou.

Podobně nelidového původu je ballada o smrti a mládencí: „Poslechněte mě mládenci, kteří s láskou hrajete." Lidové jsou: „Milá v hrobě" (Když jsem šel přes ten černý les); „Heřman a Dornička" (Časně ráno po neděli); „Zaklené děvčátko" (Teče voda od Tábora); „Upálená" (Hořela lípa, hořela); „Děvče s pávem" (Pásla Hanačka páva); „Truchlivá poutnice" (Putovalo děvče z Prahy do Moravy). Také asi původu lidového bude ballada „Rozmarina", již přeložil Ebert do němčiny; o ní obšírněji se jedná v Arn. Krausově spise „Goethe a Čechy", str. 145 a n. (Viz lit. XIX., st. II. díl, str. 520.)

Uvedeme k této sbírce slova Schulzova, jenž radostně vítá ji, jako úrodné dílo génia.

Uvádí vlivy, jež tehdy na Čelakovského působily. Kromě poesie lidové vliv Jungmannův a Goethův a zároveň charakteristiku Goethe i některých stránek tvorby Čelakovského.

„Uvedením ryzího, nezkaleného národního živlu slovanského a zejména domácího do poesie české, zvláště do básnictví výpravného, F. L. Čelakovský osvědčil se co opravdový genius. Po Jungmannových překladech „Ztraceného ráje" a „Atalý" byl to opět první veliký skutek na prospěch slovesného umění českého. Blahé následky toho skutku objevily se ovšem nejkrásněji a nejzřejměji při Čelakovském samém, ač teprve za několik let později v mysli jeho k nejdokonalejší spanilosti dozrály. Tím časem v básnickém tvoření jeho měl převahu vliv Goethův. Nejlépe to znamenati v drobné epice, v baladách a romancích. Goethe ve svých básních toho druhu nejraději ponořoval se do přirozenosti obecného ducha národního a sepsal tudíž ballady velmi důmyslné, básněné jako samým duchem přírody. Většina Goethových ballad mají za základ ducha přírody, jenž zračí se v báji. Látka bájková a pohádková vytiskla u něho úplně látku dějinnou. Obrazy velikých náruživostí ve slohu dějepisném hledali bychom u něho naprosto marně. Tajemné hnutí v lidské mysli způsobem prostonárodním barvami kouzelnými propůjčuje jim zvláštní moci nad srdcem naším. Událost, příroda, živel epický vystupuje krokem velmi tichým a jemným, jen aby nálada duše měla nějaký podklad a nějakou oporu a nad lyrikou chvěje se kouzlo tajemnosti."

A pokračuje o jeho první sbírce:

„V tom slohu Fr. L. Čelakovský básnil nejprvnější ballady a romance své, uveřejněné ve „Smíšených básních" r. 1822. „Tři světýlka" a „Vodník" jsou skladby naskrze Goethovské. — Také „Ples čarodějnic" má s Goethovým „Čarodějnickým učedlníkem" víc společného nežli pouhé slovo, ač už odbývá se na půdě úplně české. V musejním vydání svých básní Čelakovský tuto skladbu vypustil, rovněž i „Svatbu". Osvědčil tím velmi jasný soud ve vlastní při. Ani „Ples čarodějnic", ani „Svatba" nesnesou onoho kritického měřítka, dle něhož se určuje umělecká dokonalost „Tří světýlek" a zvláště „Vodníka". (c. str. 468 n.).

*

Z těchto pozorování vysvítá, že Jungmann, lidová poesie — i slovanská, český lid, Goethe a Herder působili na Čelakovského, s nímž jako balladistou se sejdeme až asi za 20 let. Uvedeme si ještě některé vlivy, prameny, aby nám byl známější, bližší — on i dílo jeho a rovněž i Erben a ostatní. Slovanské vědomí probudilo se v něm hlavně v Linci. Chtěje jíti do Ruska, učil se ruštině. Potom srbštině, slovinštině; ovšem poznával i literaturu národů těchto, zvláště pak poesii lidovou. Z korrespondence jeho s Kamarýtem se dovídáme, co čítali: Hagedorna, Gellerta, Gessnera, Klopstocka, Karamzina, Wielanda, Schillera; s chutí se obírá hexametrickými balladami a romancemi Kosegartenovými, o němž píše, „že též mnoho vybrané kusy národního básnictví pojímá."

Herder působil naň i jinak; probudil v něm oblibu k poesii řecké, bibli a Shakespearovi. Goethe byl mu milejší než Schiller, který však měl též naň vliv. A slova o Herderovi, o jeho schopnosti vžíti se v cizí díla; pojmouti je ve své nitro, tam je zúrodniti a dáti odtud nový život — kvíti barvou a vůní podobnému, ale ne témuž, slova ta můžeme opakovati i o Čelakovském

Měl smysl pro přírodu českou, zvláště nedivokou, „pěkný lesík", rozmanitost křovinatých míst.

Je citový, zvláště má rozvitý cit přátelský, s počátku ke Kamarýtovi až sentimentální. Studoval pilně řeči, konal studia jazykozpytná u Hanky, Dobrovského, potom slovanskou mythologii Kaisarovu.

Vzpomenouti je též jeho náklonnosti k Höltymu a Mathissonovi. Kamarýt píše, že „nad návštěvy hřbitovů nemá — — — milejšího vyražení. Tu jest milcem genius, tu milenkou bolest a naděje. Tu mne zvi šťastným." A právě tak píše a navštěvuje Olšany Čelakovský.

Jsou to opět ohlasy proudů nám již známé: Gotinský „Hain", anakreontika formy Gleimovy a jiní. Je to pro vývoj povahy i činnosti na našem poli poesie pro oba básníky charakteristické.

To by asi zatím byly nejdůležitější poznámky, jež do této doby tvoření bylo třeba učiniti. Další doplníme dle potřeby při

vývoji jeho. A snadněji si doplníme Schulzovu charakteristiku jeho Smíšených básní, přihlížejíce k balladám a romancím. Většina základních rysů a barvy jsou Goethovy, jak výstižně pověděl Schulz. Rovněž tak soudí Arnošt Kraus ve zmíněné knize „Goethe a Čechy" 1896 a Murko v knize „Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik". J. Hanuš, J. Máchal zdůrazňují vlivy domácí. Byly to hlavně Šafaříkovy a Palackého „Počátkové českého básnictví" a Polák, Kollár a jiní. K balladám ve sbírce té Schulzem vyjmenovaným přičísti jest též „Označení smrti". Také v této jest znatelný vliv Goethův. Jest to dialog mezi matkou a nemocnou dcerou, podobně jako v Goethově „Erlkönig", ač snad domácí lidová poesie začala již v Čelakovském působiti.

Čtěme jen několik veršů:

Slyš, o slyš, matinko!
Na naší stodůlce
sýček hrozně skučí!
— — — —

Neděs se, dceruško!
Klamou tě jen zdání;
V sousedově sadu
supan to tak vyje.
— — — —

Pro Bůh! má matinko!
Co nám to na vrata
dvakrát prutem šlehlo!
— — — —

Tvá tě mysl šálí;
Vítr dveřmi vrzá . . .

Menší vliv a menší umění je, jak již bylo řečeno, v balladě „Svatbě". — Jako k prameni ukazuje J. Máchal v c. čl. 11. str. k Dmitrijevovi a Kosegartenovi. K tvrzení Schulzovu o „naskrze Goethovské skladbě" viz Jana Jakubce c. čl. II. 462: „Vodník" je typ českého vodníka — tón je lidový, náš; poznáme, že jej Erben ještě lépe prohloubil, zachytil.

Téhož roku vydal pod týmž titulem („Smíšené básně") poesii svou věrný přítel F. L. Čelakovského **Josef Vlastimil Kamarýt**, který se obíral lidovou poesií dříve než Čelakovský a vlastně mu dal popud k zájmu o ni. Jako horlivý přívrženec Goethův, Bürgerův i Čelakovského píše též balladické básně. Byl jedním z těch, jichž ideálem bylo přiblížiti se způsobu básnění v Rukopise Královédvorském. Svědčí o tom ve sbírce této dvě básně „Milodín a Velena" a „Dcera mlynářova" z r. 1822. „Milodín a Velena" je podobna obsahem Evrozíně. Trochu lepší je „Dcera mlynářova", nejlepší jeho báseň původní, již nazval básník romancí. Literatura jich nezná.

Dále je zde balladický motiv v básničce „Mam", dle Čelakovského „Tři světýlek" a překlad romance Bürgerovy „Únos". Později — asi r. 1823 zdařile přeložil „Divokého lovce", tedy ne jako šestnáctiletý student. (Toto místo v Schulzovi opravuje Jakubec Lit. XIX. stol. 477 v pozn.).

Ještě doplníme činnost jeho romanci „Nankou", jež vzala látku z truchlivé nešťastné události v rodině Kamarýtově. — Josefa Hollmana původní „Dcera pastýře z Hájova", uveřejněná v Čechoslovu, je nezdařená. V Dobroslavu téhož roku objevila se a rychle všeobecné obliby si získala romance J. J. Marka, na něhož působil Linda, Hájek a Schiller; báseň „Horymírův skok" dobyla úspěchu zajímavým dramatickým dějem a jasnou mluvou. V Čechoslavu rok na to (1823) vyšla druhá jeho romance, „Jezd pro nevěstu"; opět se v ní jeví středověká rytířskost a jemný vkus literární. Ještě známější než „Horymírův skok" stala se téhož roku vyšlá báseň, **Karla Sudimíra Šnajdra**, „Jan za chrta dán". Byla vytištěna pod pseudonymem Žofie Jandové (obšírně o tom vypravuje Schulz, c. 472—476). Je to dojímavé vypravování, čerpané z pověsti, i vděčná látka, ale vadí nedostatek uměleckého zpracování. Palackému se líbí, doporučuje ji Erbenovi (v Časopise Čes. musea 1838), Schulz zase nerad o milé mu básni z mládí prohlašuje, že není v ní poesie. Téhož roku vydal Šnajdr ještě dvě práce „Rozbořená tvrz" a „Zbořeniště" stejné ceny jako tři už zmíněné práce předcházející a V. A. Svoboda balladu „Václav a Rostislav". Od téhož je z r. 1828 „Karlův Var". Alexander Rokos vydal „Básně"; v bezcenných balladách (Vínku a j.) napodobí Bürgera. Rok 1823 nám podává druhý překlad Goethe: „Erlkönig" od Jana Kociána.

Erlkönig se zde nazývá Lešíkem. Překlad je nezdařený.

Kdo tak jede pozdě v bouři, tmě?
Otec s milým to dítětem je;
v svém náručí chlapečka hřeje
drží jej pevně, jemuž přeje.

*

Otec zhrozil se, honěn koně hnal,
chlapečka kukajícího objal;
přemožně na dvůr sotva dojel,
v rukou svých dítě to mrtvo měl.

V témž roce 1823 vyšly Chmelenského „Básně"; nemají hlubší ceny, některé ballady snaží se napodobiti Čelakovského, Bürgera, Rukopisy a Goethe; jsou to: „Fatima", „Přálka", „Růženka... ..Souboj.., „Rybák", „Spytihněvův soud" a „Věnec a prsten". Rok na to 1824 sáhl do pokladů Goethových Jan z Hvězdy. Byl to „Pěvec", „Der Sänger", jejž si zvolil; ale nevystihl krás originálu.

Toho roku složil Jindřich Marek básně *původní:* „Drahomíra" a „Zdenko a Míra". — „Drahomíra" opět trpí pojetím historické osoby této a boje mezi kulturou pohanskou a křesťanskou. For-

mou vyniká nad Hněvkovského. Jinak se báseň pohybuje v podobném ovzduší, jaké poznal Hněvkovský, přišed do Prahy. Ale Hněvkovského báseň vydána 1814 a naše o 10 let později. Hněvkovský vyrostl v tom ovzduší a byl z prvních veršovců. Marek měl již odstrašující vzory.

„Zdenko a Míra", otištěná v Čechoslavu, v níž později Zdenko se zval „Hněvsa", má týž motiv, jako v „Jízdě pro nevěstu". Téhož roku v Čechoslavu vydal dlouhou báseň „Krkonošskou kleč" známý už tehdy skladatel divadelních her, Václav Kliment Klicpera. Ozývá se z ní rozvláčně Bürger. Rok 1825 nepřináší původních ballad a romanci, jen překlady.

Byl to S. K. Macháček, pozdější autor „Heřmana z Bubna", jenž vzdělán klassickými jazyky, obzvláště rád se věnoval překladu německých a anglických ballad a romanci. — Tak vyšly tohoto roku v Čechoslavu čtyři překlady. Ze všech zřejmo, že nebyl básníkem; jsou holou prósou. Ze Schillera přeložil „Jeřáby Ibykovy" a „Rukojemství". Hůře ještě než Schiller*) jest přeložen Uhland. Jeho „Des Saengersfluch" nikterak se nestkví v tomto překladě. Takový jest i překlad Ohenníka z W. Scotta.

Krasořečník. Zasloužilejší na tomto poli jest Macháček. Svým „Krasořečnikem", jejž vydával od r. 1823—1848. Vzorem mu byli Němci. Chtěl studující mládeži všech oborů i českému obecenstvu poskytnouti sbírku básní, jež by možno bylo se zdarem a porozuměním deklamovati široké veřejnosti. Chtěl tím poněkud aspoň nahraditi divadlo, jehož jsme dosud neměli. A přirozeně nejvděčnější byla romance a ballada. Úloha Krasořečníka tedy byla již jiná, než „Slovesnosti". Ne rozhled po literatuře a zřetel ke školním potřebám, nýbrž snaha rozšířiti estetické vzdělání, nahraditi divadlo a připraviti zábavu. Stejně však, jako Jungmann, musel i Macháček některé věci si objednati. Z ballad a romanci do r. 1823 uveřejněných jsou v „Krasořečníku" tyto: „Oldřich a Božena" (Šafaříkova), Vodník, Půtka s ještěrem, Rukavička, Chod do železnice, Únos, Bitva na Kosovu, Zbislav, Evrozina, Lenora, Divoký lovec (překlad Prokopa Šedivého), Upřímná dcera (Štěpnička), Horymírův skok, Prsten Polykratův (Šimko), Kolovrat, Poustevník, Čarodějnický učedlník a Mudrák hrnčíř. *Nové* byly: od Macháčka opět bezcenné překlady z Goethe Rybák a Bůh a bajadera, z Kollina „Vejvoda Leopold před Solothurmem". Jindřich Marek složil dle Pichlerové Karoliny „Založení kláštera vyšebrodského", jež jest téměř překladem, a sepsal sem *původní básně:* nezdařenou skladbu Jenórskou, Umrlčí věnec, Rajská pěvkyně a Angelská hora. V ní jako v Založení Kláštera je příjemnější dikce básnická a rychlejší tok

*) Většinu jmenovaných zde básní Schillerových nejnověji přeložil pěkně a přesně Jan Kamenář. Souhrnně vyšly ve Zni z literatur u Laichtra. Zajímavé je srovnání těchto dvojích překladů.

děje. Rovněž původní je Štěpničkův „Brněnský drak". Z tak zvaného Rukopisu královédvorského jsou zde: Ludiše a Lubor, Jaroslav, Beneš Hermanův a Jelen.

Štěpničkův „Brněnský drak" — jinak bezvýznamný — připomíná Schillerovu báseň „Der Kampf mit dem Drachen".

Chmelenský přeložil Schillerova „Toggenburg" s malým zdarem. Původní jeho ballady a romance z roku 1823 jsme uvedli.

*

Schulz sestavil do konce prvního čtvrtletí (1825) seznam všech původních i přeložených ballad a romancí českých. Je v cit. pojednání na str. 786 n. Uvedeme pro zajímavost z jeho závěru několik vět (str. 787):

„Z této dlouhé řady vynikli pouze čtyři básníci české ballady a romance: Jungmann, Ant. Marek a Fr. Čelakovský.

A hledíme-li ke skladbám samým, jeví se nám věc takto:

Původních i přeložených ballad a romancí podáno bylo od roku 1795 až do 1825 celkem 71, počet, s nímž bychom mohli býti velice spokojeni, kdybychom nemuseli roztříditi jej na dvě velmi nerovné části. Z těch 71 skladeb jest totiž jen 12 skutečně dobrých básní, jen 12 takových, které do literatury vplynuly, s ní trvají a zůstanou. Poměr ovšem nepříliš radostný oku bádajícímu v dějinách českého umění slovesného. A tento nepotěšitelný poměr stává se ještě smutnějším, považíme-li že z dvanácti dobrých ballad a romancí polovička jsou překlady"

„... Národní básnictví české, ačkoliv nekloní se k látkám lyricko-epickým, hned v první sbírce Čelakovského zastoupeno jest šesti dobrými skladbami toho druhu, vykazuje tedy až po ten čas dobrých plodů více než básnictví umělé."

Seznam tento bylo by třeba doplniti. K roku 1814—16. Šafaříkovy „Lilu", „Jahody", „Žárko" a „Hanka", „Poslední noc" a j.; k roku 1818 Lindovu romanci „Jiří z Poděbrad"; k roku 1822 Čelakovského „Trhlou dívku", Kamarýtovu „Nanku", a „Mam". Kamarýtův úplný překlad „Divokého lovce" byl uveřejněn roku 1823 nebo 1824, ne 1813. V tom roce vyšel od A. V. Svobody „Václav a Rostislav".

K roku 1824 Kociánův překlad „Divokého lovce". K roku 1825 v Čechoslavu od Fr. Jos. Vacka balladu „Velmir a Vela", ballady Chmelenského atd. Na ostatní poukázali jsme během práce.

Doplníme několika málo rysy vývoj Čelakovského a práci jeho až k „Ohlasům písní českých" a „Tomanu a lesní panně". Tím poznáme i vývoj ballad a romancí a všecky ostatní skladatele ballad, ježto více méně, jak jsme ukázali při Kamarýtovi, byli pod vlivem Čelakovského.

U Čelakovského po roce 1822 víc a více se utvrzuje snaha, moci se věnovati uměnám, aby tím prospěl vlasti a vyhověl hlasu srdce.

Pracuje a čte pilně a přeje si, aby i jiní básníci tak činili. Chce roku 1823 vydati etymologický slovník, seznamuje se

s Vukem Štefanovićem Karadžičem, Karlem Brodzińským, Ondřejem Kucharským; studuje a osvojuje si znalost mnoha řečí; tak i litevštiny a lotyštiny. Snaží se satirickou „Literaturou krkonošskou" povznésti úroveň české literatury; je zřejmo, že jest odchovancem Jungmannovým. Po pilném studiu měl rozhled po literatuře světové a znal zdroje, z nichž nové úrodné šťávy by mohlo čerpati naše písemnictví. Z té doby je náčrtek balladické „Trhlé divky", jež ubohá nám vzkřísí v srdci nezapomenutelnou Viktorku Němcové a rovněž nezapomenutelnou Rosu mydlářku z Macharových Červených střevíčků — —

Roku 1825 vydává druhý díl, roku 1827 třetí „Slovanských národních písní". K třetímu přidal překlad „Písní litevských".

K druhému dílu měl již hodně sebráno hned v roce uveřejnění dílu prvního (1822). Za sběratele a pomocníky přidružili se ke Kamarýtovi ještě nyní Fr. Sláma, J. Chmel, Fr. Sušil*) a j. Díl druhý, ač podobně uspořádán jako první, jest již pokrokem proti prvnímu, i proti Herderovi. Čelakovský přidal k několika písním *nápěvy*. Vzpomeneme-li si na vzklíčení a rozkvetení lidových písní, jak z nálady radostné či toužné a teskné slova se zpěvem z úst se linou, mnohdy i s tancem, tu nejlépe pochopíme větší a větší porozumění jeho pro lidovou poesii.

A ještě jeden pokrok jeví se při porovnání se svazkem I. i s Herderem. Je tu ještě méně písní umělých, skládaných dle lidových jsou to „Vojáček" a „Jezdec" od K. Sud. Šnajdra a „Nevěrnost" od J. V. Kamarýta. Rozšířil počet a druhy písní ostatních Slovanů i litevských. Opět větší pokrok jeví se v díle třetím. Škoda jen, že již *bez nápěvů*, čehož příčina asi byla finanční; zde umělé písně vůbec vynechal a ještě správněji poznával pravou podstatu a charakter písní lidových.

Tehdy v roce 1825 vyšly na popud nejvyššího purkrabí českého Fr. Ant. hr. z Kolovrat Liebštejnského „České národní písně", vydané Janem Ritterem z Rittersberka. Snaha jeho byla, sebrati vše, co charakterisuje lid, a přihlížeti ke stránce zpěvné. Čelakovskému, rovněž jako Šafaříkovi a jiným, nešlo tak o tento ráz, individualitu, nýbrž o stránku estetickou. Byl to názor všeobecný, jak zřejmo i z pochvalných kritik Čelakovského názoru od universitního professora, pražského estetika Ant. Müllera. V té i následující době obíral se horlivě písněmi ruskými. Roku 1829 vydal „Ohlas písní ruských". Již roku 1823 měl Kamarýta ke sbírání písní duchovních. Sám prohluboval studium lidové poznáváním a sbíráním přísloví, jež později vyšlo ve velkém svazku jako „Mudrosloví".

*) Sušil, básnící dle Čelakovského, sběratelskou činnost prohlubuje. Všímá si soustavně hudební stránky moravských písní lidových, studuje a zapisuje jejich nápěvy a dialekt a srovnává je s písněmi slovanskými.

J. J. Langer.

Toto své porozumění pro slovanskou poesii lidovou vštípil i Jos. Jar. Langrovi z Bohdanče, jenž teprve Čelakovským, jeho básnickou i ostatní činností rostl na básníka.

Roku 1830 vydané „Selanky" jeho ještě sice připomínají na vylíčenou již dobu Puchmajerovu; avšak zároveň „ukazují do budoucnosti české poesie, k Erbenově „Kytici". (J. Hanuš, J. J. Langer, Literatura XIX. stol., II., 610). Vysvítá z nich, že hledal formu, již by básnil. Nalezl ji v Čelakovského „Ohlase písní ruských". Složil v ní „Zdřevěnělého pastýře", zajímajícího nás zdařilou balladou o pastýři Rudošovi. Je v ní nejen forma a tón národní, lidový, ale i duch ballady lidové. Podobně charakterisovati jest některé jiné básně: „Pověst o vodníkovi" a „Devatero krkavců". „Českými Krakováčky" z roku 1835 též se blíží názoru Čelakovského o poesii.

Čím dále, tím více zřejmo, jak pilně studuje nejen poesii lidu, ale i zvyky jeho, život, lid vůbec. Od roku 1830 s chutí se věnoval redakci „Čechoslava", v němž pak shledáváme opět vliv a ohlasy Čelakovského, a to nejen v hojných národních písních a jejich napodobeních — ale i jazykově a v nazírání na českou literaturu vůbec. Langrovi zaslal příspěvek též Erben (báseň „Řevnivý"); z toho již lze tušiti příbuznost v literární tvorbě. Tomíček sem napsal neobratnou balladu „Raim" a romanci „Pastevci". To vše ovšem z daleka se neblížilo Čelakovského „Tomanu a lesní panně". Litovati jest, že Langra stihla tak brzo katastrofa: byl odloučen od umění. Romantický snílek končí po rozháraném žití jako ztracený melancholik. Podle dosavadní jeho tvorby, hlavně pak podle jeho studií lze se domýšleti, co bychom v něm byli měli. Snad druhého Erbena. Studoval, jak již bylo řečeno, pod vlivem Čelakovského poesii lidovou, českou, ruskou, srbskou, polskou, Herdera a Müllera; sám oblíbil si již v mládí poesii lidu, jeho písně, pohádky, zvyky a obyčeje.

Chtěl vydati Českou svatbu. Vydává roku 1834 „České prostonárodní obyčeje a písně". Nově nazírá na studium lidu, zvláště když je konal správnou cestou mezi čtenáři, písmáky, zpěváky, družby a zpívajícími žebráky. Po Čelakovském, jenž uvedl nápěv k písni, ukazuje již Langer při písních na *spojitost tance s písní*. Káral nesystematické sbírání a mechanické napodobení lidových písní i že se nevydávají pověsti tak, jak je lid vypravuje. Opět a opět ukazuje na poklady dřímající v lidu, jako na studnici vody živé pro naši literaturu, jak se ukázalo při Erbenově „Kytici" a Němcové „Babičce", jichž byl Langer předchůdcem.

(O Langrovi psali: J. Šafránek v „Osvětě" 1887; J. Vlček v knize „Několik kapitolek z dějin naší opesie"; J. Hanuš v „Literatuře české XIX. stol.", II. str. 601; Zd. Nejedlý ve „Zvonu" 1906 a v Lumíru.)

Všichni s Čelakovským v čele snaží se osvoboditi od cizích, aspoň neslovanských vlivů, třebas je též studovali. Chtěji se osvěžiti v českých a slovanských zdrojích, majíce ideálem „pravou národnost", „pravého ducha českého a slovanského". Studiem slovanských a českých písní, živé, plastické řeči lidové získala ovšem i naše literatura. Snaha po lidovosti byla zřejma již u Hněvkovského a jiných; bylo již na to poukázáno u Šafařika, Kollára, pak u Hanky (i při tak zvaném Rukopise Královédvorském). S jakým zdarem, bylo též již řečeno.

Rovněž o Kamarýtovi a českém „tatíku Gleimovi", K. Sudimíru Šnajdrovi („českým Bürgerem" by ho chtěl nazvati Hýsek); jeho praci, vzpomenutého „Jezdce" a j. dlouho si cenili Kamarýt i Čelakovský, který v pozdějším vývoji má na jeho názor a napodobení lidové písně úrodný vliv.

Ohlas písní českých.

Pomíjejíce znamenitý Ohlas písní ruských, jehož tolik si vážili básníci tehdejší a váží i nynější, přicházíme k Ohlasu písní českých; Čelakovský chtěl, aby byl významem a cenou svou roven Ohlasu písní ruských. Počal o něm pracovati roku 1829 a teprve roku 1839 vyšel v Časopise musejním. Ohlas tento je nám bližší, jeť to právě v plném slova významu ohlas písní i života českého a při tom originální jako Aleš, Němcová. Jak jinak po takových studiích lidu a jeho projevů z Ohlasů písní českých „k nám mluví široký základ české duše a prozírá k nám jasně život venkovský tehdejší doby"! (Jakubec č. 691.) Poukazujeme k práci Jakubcově, k uvedeným pojednáním Máchalovým a Fr. Bílého „Kritickému rozboru" jeho (r. 1896). Sny a snahy jeho rozpukly v květy takové, jakými si je přáli on a jeho přátelé.

Tedy hlavně lidový tón a nyní i obsah. Jsou tu zastoupeny všechny druhy poesie: jen vzpomeňme na ten pestrý kaleidoskop. Zde po osmnácti letech zase se setkáváme s Čelakovským balladistou. Lnul vždy k tomuto druhu poesie, ale nepřekonal před tím překážek, znesnadňujících umělecké tlumočení idei, a neobrodil se dosud tou měrou v lidových balladách jako bylo žádoucno. Nyní svým uměním prohloubil vzory tyto a přivedl je dále.

Prací a studiem zasadil ještě více vše v sebe. Jest nejen lidovou poesií odkojen, ale je svůj, je dále než vzor jeho. A od něho to vše klíčí, jako na jaře.

V „Zrušení slibu" (I.—III.) dívka zrádně milencem opuštěná zešílí.

(U této i jiných podobných motivů Čelakovského i předchozích básní láká často moci se zastaviti u náplně a víru života jejich, co nejhlouběji vytušit a spolucítit tvůrčí rozkoš nalévání hroznů či životně tragický var krve a oběh její v růstu ballad a romancí.

Ubohé bytosti milenců, zvláště těch zahozených srdcí dívčích, jež bělostnou duší, srdcem i tělem na vždy milovanému hochu se oddala... Jsou odkopnuta. Mateřství, jež slavnou změnou a událostí jest ženě pro celý život, jim zdrojem jest zoufání a hanby... Umírají, život si berou i dětem — propadají tmě... Moci hledat podobné motivy, porovnávat, ukázat začátky, růst až rozkvět truchle krásného tohoto thematu, tragiky, z níž s pláčem zaznívá Viktorčino tragické zažalování kovářce: „Bože, jak pak neuvěřit, když vám řekne, že vás miluje!" Jen dovedte zavřít sluch, duši a zrak všem těm postavám, jež oživují... U splavu vidíte zvláštní postavu Viktorčinu — oči její — pohyby... Nám hůře a smutněji při pohledu na ni, než jí — věru balladická bytost! — Nevím, proč nejvíce při balladách Viktorky vzpomínávám.... Avšak čeká na českého balladistu, dramatika, výtvarníky a hudbu. — Němcová již ji motivovala a stvořila pro ně nevyrovnatelně, i její tragický osud. — Bolestně nám ukolébavka její zní — bez slzí a žalování....

A už zase se line píseň Kačenka na hrázi a opět ze „Zrušení slibu": U kapličky stává, bez slzí plakává a píseň, již nejnověji akademikové Slováci zpívají:

Pri téj Nitri pri dvore,
pri císarskéj obore,
zabil Janko Aničku
v tom zeleném hájíčku.

Okolo kra lozila
pro Boha ho prosiła:
v tebě duša, ve mně dvě,
enom ňa nech na živě.

Na živě ťa nenechám,
dała bys ňa, nevím kam;
dała bys ně domeček
ten Nitranský zámeček.

A tísní se a vlní jiné... „Dceřina kletba" až k Nerudově básni, jež se vryje ve vás vždy situací, náladou, vlněním a spádem mluvy, rhytmu, vyhrocením závěru:

Rukama lomila, po břehu chodila,
na kámen poklekla, dceru porodila.

Čeká na genia hudebníka. (Jak někdy skladatelé méně cenným veršům věnují svůj talent!) Zde umělec se zasnoubil s milostí poesie a duše lidové, jako Smetana v ukolébavce v „Hubičce" a cyklu Mé vlasti ve „Vltavě" v zlato a drahokamy proměnil prostý nápěv lidový. A jiné a jiné motivy se hrnou. — Věru, že to Ballada stará — stará... i s perspektivou do ballad moderních, do života i — budoucnosti....

Možno jen zaznamenávat, ukázat, kde kdo rýčem zaryl, kdo celé brázdy oral, kdo planě, na škodu hospodařil. Kdo tyčí révu poesie naší podepřel — hmyz ničil, škody předcházel. Kde hřálo slunce poesie lidové, kde básnictví umělé.)

Podobný děj s týmž motivem je „Sňatek". (XIX.) Tam dívce milý zemře, ona rovněž sešili a zemře.

Vzácným květem je ballada, jíž zahajuje „Ohlas": „Toman a lesní panna". Prudkost bolu ze zrazené lásky ztichne, a v sladké záhubě splyne, vpije se v tajemné síly a kouzla přírody. Vzpomeňme jen na víly, rusalky, vodní bytosti vln, v něž jako v objetí jsou lidské bytosti lákány hlasem rozbolněného nitra, pak i vnějškem ke dnu. Ze zbytků bájí, rostouc v podobě pohádky a pověsti, zraje dílo jeho v jemnou balladu, jež nás zahalí svými taji a nechá projít týmiž duševními a srdečnými stavy, jako Tomana samého. A při tom ta prostota, prů-

hlednost! O jednom jediném mladém srdci čteme a politujeme ho. Zde můžeme říci, že děj v balladě této jest jen zobrazením smutného nebo tragického vzrušení lidské mysli, jež plyne z význačné mravní zvyklosti jednající osoby. Odmysleme si vše. Jen na Tomana mysleme, jak zrada milenčina bolestně udeřila do srdce, až vydechne naposledy a ztichne v záblesku nového, tajemného světa, pro nás mrtev. Idea: se srdcem věrným, v objetí milenčině vše překonám; muka, jež svět vymyslí, přetrpím, zvítězím. — Ale zemře-li či zradí drahá bytost (jak se děje v balladách právě uvedených), podťata síla — nemožno žiti: buď světlo rozumu unikne tomuto strašnému světu — nebo tělo i duše. Kam? Do přírody, v níž před tím žili: ale už jiné, než za dob štěstí, protože ji vidí nyní duší ohněm zoufání zmučenou a rozechvělou, z reality životní vytrženou, kdy propukávají démonické vášně a viděny. A tuto všelidskou ideu oděl básník uměleckým, oživujícím rouchem.

Zde splývá umění lidové již s uměním pěvcovým. Harmonické sloučení. Jedno pro druhé uzrálo, spojilo se a zrodilo nové, jako dítě rodičů: jiné než oni, a přece krev krve jejich. Rostla by práce naše, kdybychom měli uvésti krásu díla tohoto; nejen formální a vnitřní poměr k lidové poesii, ale i charakteristiku provedení, osob, přírody lahodné mluvy, slohu.

To by nás zvláště u Erbena i dále nepustilo ze svých lákavých objetí. Známe krásné psychologicky zajímavé splynutí přírody s duševním stavem: „zatal zuby, smračil čelo, kolem všecko neveselo", reminiscenci na krásné apostrofy z písní lidových, líčení přírody.

Jakubec kromě vlivů Máchalem uvedených za vzor uvádí lidovou balladu „Zavedený ovčák" („Slov. nár. písně" III. 14.), kde ovčáka zlákají dvě „panenky" do hor. „Vzaly jsou ho za ručinku, do hor s nima zašel, bílé ovce a chaloupku vícekrát nenašel."

O obsahu ballady Čelakovského, o formální stránce — o lidových obratech a rčeních, vhodně zde užitých, o rhytmu, o umění básníkově vůbec jedná Jakubec c. II., 707 n. a Fr. Bílý kromě jiných prací v Kritickém rozboru Ohlasu písní českých.

Proti tvrzení, jakoby ballada tato vykvetla pod vlivem Goethovým (Der Fischer, Erlkönig), ukazuje Máchal (v c. čl. 1054 n.), že to byla česká píseň č. 17. (Slovanské národní písně I., str. 26.), jež inspirovala básníka k této skladbě, a nejvýše ještě Mickiewicz.

Rovněž „Svatební den" čerpal podnět z písně národní z rodiště Čelakovského. (Máchal cit. čl. 1058.)

Důležitá je otázka, již dříve položená: jaký poměr Čelakovského je k písni lidové. Prohloubil píseň lidovou — zušlechtil? Upravoval umělečtěji či zůstal na stanovisku jejího názoru a pojetí?

„Píseň lidovou Čelakovský povznesl prohloubením filosofickým, vniknutím v nejhlubší základy duše lidské, čistotou vztahů mezi mužem a

ženou, zejména v poměru milostném; — — — — básník stojí výše pojímáním přírody, v umění charakterisačním, jemností obrazů básnických, v lahodnosti mluvy; ovšem ne v každém případě, ale celkovým dílem." (Jakubec c. 411).

Povolaný znalec lidové poesie, K. J. Erben, o Čelakovském praví: „Mezi umělými básníky českými Čelakovský nejlépe ducha i formu písně národní pochopil, mnohé písně z Ohlasu jeho skutečně by byly pravé národní, kdyby se jim této třetí vlastnosti, totiž národního jmění dostávalo."

„Poesie jeho ... znamená dokonalé, oddané vžití se do forem písně lidové, tedy útvarů obepínajících svým vývojem celé věky a nezávislých na změnách literárního vkusu. .... Krev rassy zanáší údery svého žilobití do rhytmu těchto popěvků. V tomto stylisačním — „imitačním" bylo by málo řečeno — umění tkví těžiště významu Čelakovského .. On byl prvý muž nové české literatury, nad jehož kolébkou stály Gracie: ... byl to prvý český duch umělecký, spíše tedy umělec slovesné formy nežli pravý básník, první u nás představitel literárního artismu. první, jenž lil češtinu do bezvadných kadlubů uměleckých ..."

Tak soudí ve „Zrození básníka" (str. 64 n.) F. V. Krejčí.

Zajímavé je přirovnání úsudku Šaldova o Čelakovském a o snaze, oživiti tradice písně lidové a vykořistiti ji pro poesii uměleckou. Pokládá ji za jeden z nejobtížnějších problémů básnických v Čechách, málo šťastně řešený, jejž se povedlo šťastněji řešiti — uveďme si jméno a růst jeho již zde — Karlu Havlíčkovi Borovskému, básníku-satirikovi, karikaturistovi a humoristovi. („Jest snad jediný významný básník český, který se opřel šťastně o všecky intonační i rytmické a logické výrazové zvláštnosti lidové písně." Moderní Literatura Česká 64.)

Názory Macharovy srovn. v Knihách feuilletonů II. — Arne Novákovy a literaturu o Čelakovském v Stručných Dějinách literatury české 189 n. —

A ještě poznámku: Z jeho, jakož i Jungmannova, Erbenova a j. pronikavého studia, s jehož výsledky dlouho se nechtěli uvedení mužové spokojiti a které snaží se býti vždy universálnějším, vyplývá poučení: pokrok a krása na poli poesie, zvláště od těch, kdož chtějí býti reformátory, dobyty jsou nejen talentem, ale i prací a obhlížením světové literatury z půdy domácí a role domácí z dálek a výšek literatury světové. —

O mužích, podléhajících vlivu Čelakovského, o jeho básnické škole, o mnohých jmenovaných skladatelích a překladatelích ballad o Kamarýtovi, J. J. Markovi, Chmelenském, Vacku Kamenickém, který napodobil též mechanicky lidovou píseň a Rukopisy (v „Čechoslavu" otiskl balladu „Velmír a Vela"), o Tomíčkovi, jenž ve svých básních také pěstí balladu („Víra") a j., dočteme se kromě citované literatury v Literatuře České XIX. století v díle II. O jiných zvl. Fr. Rubšovi, autoru „Horymírova skoku", Kosianovi, S. K. Macháčkovi, Václavu Rábovi, autoru „Phantasie eines Missmutigen" a „Smíšených básní" s romantickými

Universitäts Bibliothek Giessen

balladami, viz u Arne Nováka v Literatuře XIX. stol. III. v části první str. 212 n. a 357 n. —

Po Kollárovi, Čelakovském aspoň zde nechť nám zatesknì v mysli jméno kouzelného zvuku a významu, jehož poesie oděla se v nejčárnější háv romantiky u nás: Je to *Karel Hynek Mácha*. (Svět balladické jeho poesie bude vylíčen v části druhé — s Patrčkou,*) Rábem, Sabinou, Nebeským až k Otakaru Březinovi.) Ballady a menší básně jeho rostou z duše, kdy čte lidovou poesii, Rukopisy, Hájkovu Kroniku, Kollára, Jungmanna; Čelakovského, Langra, Kamarýta, Goethe, Novalise a Wernera, balladistu Hněvkovského a Bürgera. Vlivy ty v některých básních hned na první pohled jsou zřejmy. I jiná romantická a elegická četba kromě osobních styků jeho působila, že byl Mácha, jenž psal původně zajímavé romantické verše německé, v poesii i životě prosycen romantismem a že básní vlastenecky (v balladické básni Baládě „Zlaté Čechů slunce vstane!!" a j.). Již z těchto ballad a balladických námětů (Straba, Královič, Mlynářův syn, Dítě (nápěv k ní složil Roob), Předlka, Svatý Ivan, Abelard Heloize, Iduna, Dva zákeřníci, Zpěvec, Budoucí vlast, Kleslá, Baláda) a ovšem i z balladických míst „Máje" zní lahodné, psychologicky malující tóny melancholie a stesku. Žití v nich „jako názvuk poslední zvonku nad lesem umírá — — —" (Svatý Ivan). V poesii dohasínání a noci s Mlynářovým synem, mrtvou milou „jen v noci jasnobledé luny svit při pohřbu doprovází". K luně volá o zesnulém panošovi: „*Ty jasná noci luno, v tvém světle se slunívá!*" Ve většině zase je umírání, které v dramaticky vzrušené (srovn. Mayerovu „Věčnost") a stručné scéně „Dítě" je ideou a apotheosou lásky dětské.

Upřímný pessimismus a úrodná pro naši poesii tragika básnění i žití jeho, osudem a povahou prohloubena od prvních veršů**) stupňuje se až k jeho kontemplativní lyrice metafysické v Máji, jež vyvěrá a vyzařuje z bolestí a ran v pravdě tragických. Odevšad jako ouvertura i epilog jeho i našeho žití dýchá

*) Srovn. c. Hýsek 242 a poznámku. Mně kmitly se tyto příbuzné verše: Patrčka:

Na kole s vysoka lebka tam hledí
duchů se kmitají stínové bledí
z bahna tam slyšeti smutný žab vřesk,
v chrasti vždy provádí vítr si třesk.

A Mácha v básničce „Na popravišti":

Na pahorku vybledlá se míhá
An ji polil bledé luny svit,
Lebka, jenž se nade kolem zdvíhá;
Krajina kol tichá, pustá, holá,
V rybníce jen žába smutně volá.

**) Srovn. tolik proň charakteristický, na Goethovu báseň Ein Gleiches připomínající osmiveršový povzdech Máchův „An dem Friedhofe".

v tragickém souznění s Březinovým rekviem nevylečitelný stesk nad mrtvým mládím i žitím a černá se jediná jistota: zející hroby . . . Poutník odešel po zákonu přírody . . . Zaslzely oči, tělo bolem se zachvělo, když zachází na vždy za náš obzor . . . Ale odešel nad přírodou vítězný. Nepřemožitelný — svou bolestí a tragikou . . .*)

* * *

A tak sledujíce první vzdělávání, půdy osívání, zúrodňující vlivy, vláhy a slunce: přesvědčili jsme se, jak blahodárně působí poesie lidu. Vykvetl zde již osaměle květ nebo zahořelo drobné kvítí — vše na důkaz, že jaro ballad a romancí, a skoro možno říci, nové klassické poesie české je zde.

Ano, jaro se všemi omamnými vůněmi a tajemstvími, jež jen lze tušiti; s barvami a krásami novými, nezvyklými, kde působí síly neznámé, zázraky! Jsme v záhadných zahradách ballad Erbenových.

J. J. Kalina.

Nejdříve však shlédneme dílo básníka, jenž s Erbenem téměř současně básnil ballady s motivy z tradice lidové, ballady J. J. Kaliny. Vřelou studii napsal do Lit. čes. XIX. stol., II., str. 835 n. J. Máchal**). Na hrobě Kalinově byl pomník v podobě pařezu ze sukovatého pískovce, zdobeného skvostně listím a otevřenou knihou, ověnčenou vavřínem, v níž byla slova „Mína Jaroslavovi". Neruda (Obrazy života 1860, str. 8.) symbol tento takto tlumočil: „Životní jeho touhy a plány rozkládaly se v bujný, mocný strom; náhlá smrt však zdrtila a zlomila dub ten pyšný, zbyl jen zbytek

---

* Vzpomínám při těchto řádcích záhy zemřelého Ph. C. p. Kříže z Třebíče. Jeho mládí dohasínalo krutou nemocí. Tu vášnivě si zamiloval světobol Máchův a vše, co o něm vypravovalo. — Do míst, krajin a ruin, jež Mácha poznal a o nichž se zmiňuje, a navštěvoval je. Trávil „lunojasné" noci na starých hradech, fotografoval rukopis jeho a studoval pilně a podrobně jeho dílo. — Dojemný pohled je na jeho pečlivě seřazené studie, podrobné rozbory, poznámky, náčrty — sta a sta stran. Pan professor Vlček vzpomíná práce jeho při „Sebraných spisech Máchových" (u Laichtra). Příbuzní jeho (pp. bratr Ph. Mag. a strýček Kříž, notář v Třebíči) chtěli z piety k zesnulému práci jeho vydati a žádali mě před 7 lety o to. — Nemohl jsem tak učiniti a loni jsem dopsal, aby práci poslali do „Máje", kde k tomu byla ochota; — honorář a výlohy příbuzní chtěli zaplatit. Nevím, co se s prací stalo. Zajímavé to působení Máchy na mladou duši. —

**) Dále viz o Kalinovi v „Květech" 1847, č. 77 a v „Bohemii" 1847 Nr. 100 a 102. K. Sabina v Ohéralově týdenníku 1848, 369; F. B. Kořínek v „Pražských Novinách" 1853, č. 102 n. V obrazech života 1859, 269 n. Neruda v „Obrazech života" 1860, 6 n. Zákrejs v „Osvětě" 1874, str. 33. „Slavín" III., 99. „Paměti J. V. Friče", I. 206 n. K. Hof, „Kšaft" Vzpomínka na J. J. Kalinu (Koleda 1879, 220.)

malý a ne příliš patrný, ukazující však přece neobyčejnou sílu, která v něm byla spočívala."

A v pravdě odkaz jeho literární je nepatrný u porovnání s jeho plány a talentem. Vliv na jeho mládí a smýšlení měla smrt matky, jež mu zemřela v blázinci. Studium jeho bylo rozptýlené a všestranné, svědčící snad méně o disciplinové a praktické povaze, jako o živnivé duši jeho. Studium medicíny prýštilo z téhož zřídla, ze žhavé touhy po poznání všeho, tedy i organismů těla lidského a jeho záhad. — K nepříznivým osudům jeho družil se důležitý jiný zjev v životě: nešťastná láska. Pro ni vytrpěl mnnoho a bezútěšně.

Z poesie německé oblíbil si Kleista a nám již dobře známého Höltyho, jehož melancholická povaha byla s Kalinovou tak souzvučná. — Také ho překládal, jakož i Byrona, Mickiewicze. Především však si vážil poesie národní, jak vidno z vřelé jeho studie „Die Königinhofer Handschrift" (Ost und West 1844, č. 51. až 61.) a z několika písní složených v duchu lidové poesie. Nejvíce se nám dochovalo z odkazu jeho ballad a romancí. V r. 1842 vydal balladu „Kšaft" svým nákladem a prodával ve svém bytu, při čemž nastala taková tlačenice, že zakročila policie. Vydal ji ve formě písničky lidové, udav, jak na těchto bývá, melodii: „Zpívá se jako: Co tam děláš za tou vodou". — Hleděl na ballady poněkud jako balladisté před Čelakovským, jež jsme poznali; ač ne do té míry, jak ukazuje „Kšaft" sám, i některé jiné ballady — náladou pochmurné — podle lidových pověr, pověstí a legend zpracované. Některé jsou oblity citem, prodchnuty ideou; jako na př. nejlepší ballada jeho „Kšaft", v níž živými, prudkými uměleckými prostředky je hlásáno o *síle dětské neviny*, která jediná po všech marných pokusech lidí dospělých umrlci vrátí klid věčný. „Co zdíla nepravost syna, zpravila dětská nevina."

Nezdá se nám správné mínění Flajšhansovo a j. v jeho Písemnictví českém (str. 564.), že je „Kšaft" „na způsob jarmarečních písní vyrobená, vytištěná a prodávaná — více náhodou, nežli vlastní cenou". Forma, mluva a tok její někde nám zazní drsně; ale jinak je v ní vděčná látka, intensivní barvy a tóny, bezprostřednost podání, účinný začátek i závěr děje, obratné zpracování, až na obšírné poněkud zařikávání (srovnej Nerudovu Mrtvou nevěstu). Vyzařuje z něho působivě *idea*. I bez závěrečné sloky její.*)

*) Závěr ten jest (i u Čelakovského, Erbena) proti morálkám starších ballad a romancí myšlenkově ušlechtěn a hlásáním všelidských pravd i účinný (též v „Pokladu", „Štědrém dni" anebo v naší básni): působí mnohdy jako recitace antických chórů, — ale umělecky jest pochyben. Někdy je to nemístné opakování a rozvádění předchozího, jindy aspoň seslabení uměleckého účinu (ve „Svatební košili" i ve „Kšaftu"). — Básník vystupuje tím ze své objektivity, nechává tak — často paedagogikou, s dílem neslitou — nahlédnout za kulisy a se-

Zemřel otec. Syn zhýralec ptá se po kšaftu; rozzuřiv se, že mu odkázána rada, aby se napravil, tříská na rakev, aby otec kšaft změnil. — Na ten pozev praská rakev ... Otec v rubáši sedá na lavici, bere péro v svadlou pravici, vytřeští zrak, aniž dýše a píše zlověstná slova. Marně zažehnávají:

Až dítko se přibatolí,
„Pote, dedečku", hlaholí,
„pote dadat!" a outlinkou,
chopí ho mile ručinkou.
Aj, div divoucí! s lavice
otec se zdvihá; pravice
požehná vnoučka milého,
a věčný sen obejde ho.

*

A tak, co nelze žádnému,
možná robátku malému!
Co zdíla nepravosť syna,
spravila dětská nevina.

Recitace její dosud účinně působí na posluchačstvo různých vrstev. A vzpomínáme Nerudovy Ballady horské (zvláště s Novákovým překrásným nápěvem) a již mysl opět navléká na jednu nit různé ballady, jak spolu souvisí a ze sebe se krystallisují. — „Přástevnice" vycházejí z lidových zkazek o lesních pannách, chodících na přástku mezi chasu. — Z pověry o upiru vznikla ballada „Hadrnice", vypravující o obětavosti matčině a soucitu s bídou lidskou. V „Zedníku" zpracována pověst o otci, jenž potrestá dívku za poklesek tím, že ji zazdí. — Místní pověsti zpracovány v „Radouši" a „Čertově skále". V „Novoroční noci" slyšíme výstrahu: jako v Erbenově „Štědrém večeru": „Nerodiž nikdo smrtelným okem zříti, co Sitno má svou šerou clonou krýti." Zpracována je podle pověsti o dívce vášnivé, přející si míti milence třebas z pekla. — Více legendovité jsou: „Jan Kvarin s motivem, jak mocné jest pokání; „Jidášův peníz", kreslící kletbu lakoty, a „Klášterní panna". Dle Balbína zpracoval „Krumlovskou pannu", a podle Goethovy báchorky o utopeném dítěti ve „Vilhelm Meisters Lehrjahre" zbásnil „Libušinu lázeň", v níž jest velebena láska mateřská a důvěra v Boha. K jiným zase vzal podnět ze skutečnosti, tak „Jenika" a „Odvod". Jak vidno, volbou látek z lidového majetku se jich zpracováním je blízek Erbenovi, ale z daleka nedospěl k uměleckosti a virtuósnosti formální, lahodě mluvy a j. přednostem Erbenovým.

---

slabuje illusi. Závěry podobné, jež jsou i u Bürgera a j., nejsou ve většině dobrých ballad našich a cizích, ať lidových či umělých ani staroskotských (Erbenův „Vodník", Nerudova „Matka", „Ballada stará stará", „Osiřelo dítě").

Jsou neorganické — analogicky je to chybou i v divadelní hře — a nedramatické. Dramatičnost a často i z přímá srázný konec je tu vnitřní nutností, a je-li kde doznívání, tož opět organické, z děje („Marýčka Magdónova", „Bernard Žár"). *Idea musí vyzářit z díla samého*„ jako je tomu právě ve „Vodníku" a uvedených Nerudových dramatech — básních, v „Osiřelo dítě").

„Květ české ballady". Ve světě ballad Erbenových vždy jiné pocity úžasu, opojení a hrůzy máme, neznámé dosud slasti prožívajíce! Koupáme se v dojmech nových a přece tak nám známých, tak našich. Jako v očarování jsme, pravé zázraky! A přece ne nevysvětlitelné! Vše to překrásné divuplně působící, omamně v hýřivých barvách rozkvetlé, bylo připravováno po několik desítiletí! Máme-li souhlasiti s názorem Vlčkovým (v První novočeské škole básnické str. 51.): „posuzovati básníka z doby, v níž žil, a z okolností, za nichž působil, z individuality, jež je mu vrozena, a z prostředků, jež mu byly po ruce; a posléze z účelů, jež si vytkl sám": tu prohlásíme, že u Karla Jaromíra Erbena bylo vše to velmi příznivé. Nemusil vše tak těžce prodělávati; uzrál již pod šťastnějšími pohodami, s nitrem zúrodněným, žil a působil v době a okolnostech pro náš druh poesie příznivých; až na to, že hmotné a jiné překážky způsobily, že méně rozkvetlo, než bylo zárodků a přání. Individualita byla vhodně založena, prameny hojné. A na štěstí i úkol, jejž si Erben vytkl, byl veliký: neodejíti s cesty, k níž jej vedla duše, duše básníka a vědce. Chtěl zúrodniti nitro své hlavně setbou poesie a moudrosti lidové — a nenapodobiti, než nechat rozkvésti květy nové, své. —

Bylo by zajímavo srovnati jej s jinými básníky ballad a romancí — na př. s Bürgerem. Opakovali bychom mnohé, co jsme řekli o Bürgerovi: u obou lidovost, snahu o uměleckou formu; smysl pro přírodu, prožitou látku, dramatičnost, znamenité dialogy, syté a krásně řezané charaktery, naivní názor lidových písní v básních atd.

Též bychom poznali mnoho rozdílů. A jeden z hlavních si uvedeme: kdežto u Bürgera je nestálost v názoru na tento druh básnický — a i jiné zjevy obraz jeho tvořivosti mění — jest dílo Erbenovo *jednolitější:* jedna krajina nám známá, s různými partiemi — za různých dob ročních a denních: ale vždy nám známý kraj český.*) Není nejistoty v nazírání na jeho dílo jako

*) Jediná báseň mi cizeji zněla, třebas je krásnou mluvou Erbenova: „Dceřina kletba"; ba i řeč se mi někdy zdála formována dle úst matek a dcer tragických ballad staroskotských, zvláště básně „Edward, Edward" a „Son Davie, Son Davie!" (Srovn. Quis cit 62). Jak však jsem občas slyšel zpívat a četl ballady slovácké, našel jsem v nich podobné obrazy a dialogy jako v Erbenovi. Příčinou jest hlavně *duch* básně té a pramen ten je z obou uvedených ballad staroskotských. Ale v nich i v ostatních staroskotských a našich lidových balladách je vše, především *kletby*, řádně motivováno.

To je zřejmé srovnáváním (učinil jsem tak v části II.).

Typy děvčat a žen Erbenových jsou milé a passivní. A jsou Bezručovy jiné? („Maryčka Magdónova", Bernarda Žára matka.)

Nerudova individualita stvořila typ děvčete jiného v Balladě staré, staré, v „Matce".

U Erbena výjimku činí stereotypně zlé postavy lidové poesie: macechy, matky k nenáviděné snaše. (Srovnejme kletbu synovu k takové v *Lilii* s kletbou lorda Gregoryho, ze staroskotské ballady *Dívky z Lochroyanu*, kde matka také zavinní smrt jeho Annie a synka.)

u Bürgera, jako není v tvorbě jeho rušivých tónů. Jest nám, jako když zavítáme na širé kraje slovácké, kde hoří a mění se barvy kroje lidového; bez rušivých karikatur kroje „národního", nebo poloměstského; kde žije se skutečný život venkovský s krásnými i stinnými stránkami; kde slyšíme pravou řeč a píseň lidu.

Máme na mysli *stilovost, jednotný dojem, zhuštěnou náladu.* To přirovnáváme, kde je nám, jako mezi obrazy básníka přírody i lidu Slovácka, Jože Uprky. Vzpomínám zvláště na jednu jeho výstavu. Kolik analogických dojmů! V celém Slovácku žijeme, rozumíme mu, těšíme se i rmoutíme; tesknime a toužíme, pracujeme, staráme se a hýříme a oddaná píseň mariánská line se k zářivému oltáři. Ba i Panna Maria a svatí jsou Slováci, jako u Nerudy Češi. Ano, toť ohlas umělecký, to je Slovácko.

Jednolitý stupňující se účin vyvolává „Kytice". Tím liší se Erben od Bürgera. Ale jak by byl asi Bürger psal v době Erbenově? O ten pokrok doby byl Erben šťastnější.

Loučíme se. — Ta českost, zamyšlenost a stesk přírody i lidí, krása mluvy, prostota i velikost idejí! Jediným pohledem zajaly mysl i pro denní náš život. Vlny tajemna, prolínajícího život, šplounají a doznívají až k břehům duše čtenářovy . . . Kromě malířů a sochařů, kteří nám prozradí jednou hmotně svět ten, tak svůj, jako svůj je slavně truchlý Máchův „Máj", jen hudba nám napověděla, co cítíme, co vypravují ony vlny, vyvěrající z mystiky i přísnosti předků, tajů přírody i srdcí, života a smrti, hnány svými ideami od věčnosti k věčnosti. Jako jednotný cyklus Smetanův — svět pro sebe — „Má vlast": tak i vedle slavné Erbenovy hudby slov (delikátně ni humorem nerušené) zhudebněna bude jednou i nezapomenutelná říše Erbenova velebnou symfonií.

*

Ze srdcí, jež před tisíciletími sama sobě hranu dozvonila, mysteriózní květy natrhal Erben na dávné mohyle. Potem, krví uvil je v kytici v pravdě originální a uměním svým ozdobně stuhou ovinul. Mile zavoněly dcerám a synům mateřiným a naklonily Kytici i autoru srdce jejich i předních básníků a umělců. S láskou k ní přicházejí nadýchat se rodné vůně její a inspirováni odcházejí pěstit *své* květy ballad a romancí, či poesie a umění vůbec.

Bylo nutno skončiti *první část* práce naší. Nelze více nadužiti vlídné ochoty pana ředitele Ferdinanda Hrubeše. Kollegovi Dru. Q. Hodurovi srdečně děkuji za opatření korrektury.

Proti děvčatům Erbenovým tedy nezvykle působí jako typ dcera s *takovou*, nedosti motivovanou kletbou. Za to, že matka dávala *zvůli* v záležitosti, pro matku i nejlepší nesnadné! To je v básni násilné a duch její v ovzduší Kytice nám cizí.

A poslechněte recitaci její; chytne vás svou stavbou i mluvou.

Odcházíme neradi od květů Kytice Erbenovy. Jak vděčná je pout další, poznání a srovnání poesie lidové i zajímavých a rozmanitých látek, humoru, tragiky poesie Vítězslava Hálka a Jana Nerudy, z něhož vyzařuje vroucí opravdovost a individualita! (Viz jeho lyrické zpovědi, Ballady a romance, Matku Sedmibolestnou! Srov. též Arne Nováka o Balladě staré = staré v Zlatorohu str. 70.) — Z ní a národních a sociálních křivd vyrůstá až k šílenství sebe ničící opravdovost a individualita Petra Bezruče. — Jinde třpytí a tají se veliký svět Jaroslava Vrchlického, obohaceného novými, modernimi a světovými ideami a látkami, zvláště antickými. Ironik J. S. Machar udomácňuje v naší poesii středověké a antické látky, prohlubuje otázku ženskou, sociální, češství, pessimism. (Při jeho jméně, mluvě o balladách, vidím jeho „Polednici", klassický ozvuk balladické přírody a zároveň vzácný obrázek letního poledne. A již zase jiné ohlasy: Vrchlického „Balladu o zakleté princezně" a Hálkovu „Zlatou babičku".) — Zajímavý je svět ostatních balladistů, i moderních. Z jejich poesie vyzírá vlastní život, mizí staré příšery a děje, nebo jsou individualitou a tragikou niter a moderního života jinak formovány (Scheinpflug, Pohádka o krysaři; Jiří Karásek ze Lvovic, Ballada o královně Johanně Kastilské). Přečtěte proroctví a diagnosu Šaldovu o neresignující tragičnosti moderní poesie české (c. str. 71.) a nenajdete přesvědčivějších slov o budoucnosti našich moderních ballad. — Zatím nejsme moc bohati v nové době. — Mnohé básně jsou jen nálady nebo napodobení formy ballad. — Není vnitřních příčin k bolestnému rozpuku této poesie — jen chtění. —

Ballady a romance svou přírodou a poesií, všelidskými zdroji a ideami, jimiž nemožno nepromluviti k srdci, úrodně nitrem neotřásti, jsou hodny zvýšené pozornosti všech vrstev, zvláště studentstva. Umění a poesie, slavné složky života, jsou rozvojem současným vypuzovány s očí, z mysli. Málo se čte, a takové mezery v sebevýchově a kultuře by přede vším u mládeže, lepší záruky budoucnosti, byly osudny pro vývoj národní. Proto poesie tato zasluhuje osvětlení, četby, lásky umělců výtvarných, dramatických i hudebních. Ballady a romance získají čtenáře a posluchače, ti zase další, a už se zde úspěšně hlásí důležitý a vděčný úkol jejich, jako měly dříve, jen složitější: *buditelský, sebe- a lidovýchovný*. Lid nám je dal — zrály z mystických světů, srdcí, myšlének, zvyků, radostí, bolu lidu po staletí a staletí, z mythů, pohádek, legend a epických písní — k lidu po právu a po vnitřním zákonu se zase vrátí, k jeho srdci promluví .... A jak nejúčinněji? **Recitací.***) Recitace je téměř podmínkou jejich, jako pro noty zpěv a hudba. I autoři se naučí básnit pro mluvené slovo, ne jen pro oči. Vydoluje a ob-

*) Zvláště když se připojí ze srdce srdcím čarující ballady a romance Křížkovského, Dvořákovy, Fibichovy, L. Janáčkovy a Ostrčilovy. Jak vděčné tu pole pro stylové večery (i s ideami: lásky k vlasti, lásky mateřské a dětské, sociální a pod.)

jevi nevšímavosti zasuté překrásné básně. Bez ní v pravdě pro tisíce a tisíce lidí, i studovaných, jest mnoho krásy „nevykreslené, nevyzpívané, nespodobené". Recitace umělecká zázraky způsobí. Vždyť i autoři sami jsou někdy překvapeni, co nového jim zjevila na jejich díle. A tu je po několikaleté svědomité práci právě pole pro intelligenci, chce-li se tak zvát a není-li jí lhostejná výchova lidu našeho po každé stránce demoralisujícími zábavami „lidovými" a „pro lid".

Literatura.

P. Holzhausen, Die Ballade und Romanze von ihrem ersten Auftreten in der deutschen Kunstdichtung bis zu ihrer Ausbildung durch Bürger. (Zeitschrift für deutsche Filologie, 15. Band, Halle 1883.)

Vrchlický Jaroslav, Úvodní slovo ke Kytce ballad, romancí a legend. Česká knihovna zábavy a poučení, č. IV.

Dr. Ludvík Chevalier, Zur Poetik der Ballade. Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums in Prag, Neustadt, 1891, 1892, 1894, 1895.

Milá y Fontanals, De la poesia heroes-popular castellana, Barcelona 1874 (o národní romanci španělské).

Dr. Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury.

F. X. Šalda, Moderní literatura česká.

Ferdinand Schulz, Česká ballada a romance. „Osvěta" 1877, I. a II. díl.

Literatura česká devatenáctého století. I. díl v 2. vyd. (u Laichtra).

Čeští spisovatelé XIX. století (u Laichtra, redakcí Jaroslava Vlčka).

Knihovna českých klassiků belletristů (u Kočího).

Česká poesie XIX. věku. Vydal „Máj".

Ladislav Quis, Úvod a poznámky ke staroskotským balladám (Světová knihovna č. 173).

Fr. Bílý, Od kolébky našeho obrození (Česká knihovna).

F. V. Krejčí, Zrození básníka.

Dr. J. V. Novák a Dr. Arne Novák, Stručné dějiny literatury české.

Pavel Váša, Katechismus dějin české literatury.

V. Flajšhans, České písemnictví slovem i obrazem.

J. Jakubec u. Arne Novák, Geschichte der čechischen Literatur. Lipsko 1907.

Jaroslav Vlček, První novočeská škola básnická.

M. Murko, Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik.

J. Hanuš, Počátky Král. české společnosti nauk. Český Časopis Historický (1908).

Arnošt Kraus, Pražské časopisy (1770—1774) a české probuzení.

Dr. Jan Máchal, Snahy Frant. Lad. Čelakovského o obnovu české literatury.

F. X. Šalda, Náš nejstarší umělec. „Lumír" 1899. (O Čelakovském.)

Fr. Bílý, Korrespondence a zápisky Frant. Lad. Čelakovského. (V Akademii.) Týž o mládí jeho v „Osvětě" 1899.

Dr. J. Máchal, O básnické činnosti Frant. Lad. Čelakovského (Česká revue, 1898).

Josef Jungmann, Slovesnost.

J. Vobořník, Padesát let české literatury. (Památník České akademie věd a umění.)

O K. H. Máchovi vyšly knihy: Arbesova (1866), Zdlechovského (přel. Vobornik, 1866), Jana Vobornika (zvl. pro studentstvo) a J. V. Krejčího. Obšírnou studii k sebraným spisům jeho (u Laichtra) napsal Arne Novák.

J. V. Hanuš, Život a spisy J. V. Nebeského (1896).

J. V. Hanuš, Další svědectví vynikající účasti Lindy ve složení R. K. Z. — Listy filologické, XXVIII.

Frant. Bartoš, Národní písně Moravské. (S pojednáním: Několik slov o lidových písních moravských. Zároveň uvažuje zde Leoš Janáček o hudební stránce lidových písní; rovněž v Předmluvě ke Kytici národních písní moravských [Bartoš-Janáček]. V Telči 1882.)

Frant. Bartoš, Národní písně Moravské, nově nasbírané. I. a II. díl.

K. Beneš, O látce národní ballady moravské. Výroční zpráva reálky v Prostějově 1886, 1887.

E. Čech ve Výboru československé poesie lidové ve Svět. knihovně (č. 99—100) uvádí sbírky písní československých a studie o lidové písni naší a slovanské.

Jaroslav Vrchlický, Cid v zrcadle španělských romancí (1901).

Herder, Stimmen der Völker in Liedern.

J. Kollár, Národní zpievanky z r. 1834 a 1835. — Jan Kadavý, Slovenské zpěvy z r. 1880.

Č. Zíbrt, Bibliografický přehled českých národních písní (1895).

Ottův slovník naučný: O balladě, o romanci a j. o básnících, skladatelích tohoto druhu poesie a j.

E. Albert, List o národním duchu v nové naší poesii (Světozor 1895).

Jan Herben, Moderní ballada. (Zora, III.)

J. Vlček: Několik kapitolek z dějin naší poesie.

Fr. Bílý, Kritický rozbor Ohlasu písní českých, 1896.

J. Vlček, Pavel Josef Šafařík.

Fr. Táborský, K jubileu Fr. L. Čelakovského. Obzor liter. a uměl. 1899.

A. Kraus, Goethe a Čechy.

Fr. Lad. Čelakovský, Slovanské národní písně.

Ot. Hostinský, O naší světské písni lidové. Český Lid 1892.

Ot. Hostinský, Česká světská píseň lidová (1906).

J. Král, O prosodii české. Listy filologické 1894. (Viz též Svět. knih.)

O J. J. Kalinovi Obrazy života 1859 a 1860. — Frant. Zákrejs v Osvětě 1874, a J. Máchal v Lit. XIX. století.

Úvody Erbenovy i jiných spisovatelů k jeho „Kytici", zvláště Rud. Schenka a J. Straky k vydání devátému (v Zábřeze) a Quisův Úvod literárně historický (Svět. knih. č. 190—191).

Jar. Vrchlický, Několik slov o Erbenově Kytici. Studie a podobizny. (Původně jako úvod k illustr. vyd. „Kytice" Uměl. Besedou.)

Lev Solc, Jak se mají Erbenovy pověsti národní k podání lidovému. (Hlídka literární 1892, 1893.)

F. Šujan, Erbenova „Kytice" po stránce aesthetické s rozborem „Pokladu". Program českého gymnasia v Brně 1896.

Fr. Bartoš, Několik slov o lidové písni. Věstník českých professorů, roč. X. č. 3. a 4. Ve 4. čísle ukázka rozboru ballad, str. 276 n.

Jar. Vrchlický, Nové studie a podobizny.

Ludevít Štúr, O národních písních a pověstech plemen slovanských.

Fr. Sušil, Moravské národní písně (1860).

K. J. Erben, Prostonárodní písně české (1864). Viz dále úvahy Ot. Hostinského a skladatele L. Janáčka.

Zd. Nejedlého Počátky husitského zpěvu v Čechách.

Josef Jungmann, Historie literatury české.

Th. Ardelt, Výklad Erbenovy ballady „Svatební košile". Výroční zpráva gymnasia v Písku 1877.

A. V. Mezník, Rozbor „Svatebních košil". (Obzor 1855.)

G. Höhm, Bürgerova „Lenora" srovnaná s Erbenovou „Svatební košilí". Výroční zpráva reálky v Rakovníku 1877.

Fr. Táborský, Erbenův „Štědrý den". Výroční zpráva vyšší dívčí školy v Praze 1886/7.
K. V. Rais, K. J. Erben. (Česká revue II.)
Josef Král, Dodatek k článkům o české prosodii. (Listy Filologické 1911, seš. II.)
Vincenc Brandl, K. J. Erben (1887).
K. J. Erbena Veškeré spisy básnické. Uspořádal J. Sutnar 1905.
A. Jensen, Der Lenorenstoff in der westslavischen Kunstdichtung. Čechische Revue I.
Die Begründung der ernsten Ballade durch A. Bürger. Quellen und Forschungen. Strassburg 1905.
M. Hýsek, Bürgerovy Ohlasy v české literatuře. Listy Filolog. 1908. Seš. II., III., IV.
Arnošt Kraus, Bůh Perun. Národop. sborník československ. II.
Český Lid, Národopisný Věstník.
Hanuš Máchal, Nákres slovanského bájesloví, 1891.
V. Jeřábek, Stará doba romantického básnictví.
Julius Lippert, Die tschechische Ursage u. ihre Entstehung, 1889.
Sbírky pověstí od Sedláčka, Jiráska, Svátka.
Sbírky pohádek od Kuldy, Němcové, Erbena, Malého, Mikšíčka, Dobšinského.
Jiří Polívka, Pohádkoslovné studie.
Václav Tille, České pohádky do roku 1848.

oooooooooooooo